

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права та лінгвістики

Кафедра славістичної філології, педагогіки та методики викладання

Методичні вказівки

для виконання аудиторної та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Біла Церква – 2020

Укладачі: Погоріла С.Г., канд. пед. наук
Тимчук І.М. канд. пед. Наук

Методичні вказівки для виконання аудиторної та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Сучасні методи викладання у вищій школі» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Біла Церква, 2020. - 60 с.

Методичні вказівки укладено відповідно до освітньо-наукової програми курсу «Сучасні методи викладання у вищій школі» і орієнтовано на організацію аудиторної та самостійної роботи здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за кредитно-трансферною системою навчання.

Методичні вказівки містять змістові модулі курсу, матеріали практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи здобувачів, творчі завдання, запитання та завдання для самоконтролю, теми наукових повідомлень з навчальної дисципліни, тести та словник термінів. І призначені для забезпечення аудиторної та самостійної роботи здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти у процесі вивчення дисципліни «Сучасні методи викладання у вищій школі».

Рецензент: канд.пед.наук, доцент Борщовецька В.Д.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. Очікувані результати навчання	5
3. Зміст навчальної дисципліни.....	6
4. Завдання до практичних занять і самостійної підготовки.....	7
5. Теми наукових доповідей.....	35
6. Орієнтовна тематика індивідуальних повідомлень.....	38
7. Орієнтовна тематика індивідуальних завдань.....	39
8. Термінологічний словник	40
9. Тестові методики.....	51
5. Рекомендована література.....	57

ВСТУП

Метою дисципліни «Сучасні методи викладання у вищій школі» є підготовка висококваліфікованого, конкурентоспроможного, інтегрованого у європейський та світовий науково-освітній простір фахівця ступеня доктора філософії в галузі наук управління та адміністрування за спеціальністю 073 «Менеджмент», здатного до самостійної науково-дослідницької, науково-організаційної роботи, що забезпечить отримання нових наукових знань теоретичного та прикладного характеру, педагогічно-організаційної та викладацької діяльності у закладах вищої освіти. Дисципліна «Сучасні методи викладання у вищій школі» спрямована на підготовку здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти до професійно-педагогічної діяльності.

Мета навчальної дисципліни – розвивати у студентів здатність організовувати та здійснювати освітній процес у вищій школі, формувати навички розробки науково-педагогічних інновацій для оптимізації навчання та сприяння розбудові сучасного освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти. Основною метою викладання даного курсу є озброєння здобувачів ґрунтовними знаннями щодо особливостей вищої освіти як педагогічної системи, ефективність функціонування котрої визначається, насамперед, здатністю суб'єктів та об'єктів навчання і виховання до продуктивної особистісної, інтелектуальної та професійної взаємодії. Реалізація даної мети є можливою за виконання певних завдань:

- обґрунтування ролі сучасної системи професійної підготовки у світовому просторі науки та освіти, здійснення аналітичної роботи щодо наслідків її реформування, використання традиційного дидактичного потенціалу та новітніх освітніх технологій;
- розкриття особливостей передового науково-педагогічного досвіду та інновацій у системі вищої освіти;
- формування практичних умінь та навичок з використання сучасних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів професійної підготовки;
- оволодіння стратегіями та методами створення позитивної емоційно-педагогічної атмосфери.
- поглиблення знань з новітніх організаційних та управлінських засад освітнього процесу у закладі вищої освіти;
- формування вмінь застосовувати інноваційні методи навчання у власній педагогічній практиці.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є особливості організації освітнього процесу у вищій школі шляхом запровадження сучасних методів викладання.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин 5 кредитів ЄКТС.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Програмні компетентності для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти:

ЗК 1. Здатність розуміти філософсько-світоглядні засади, сучасні тенденції, напрями і закономірності розвитку вітчизняної науки в умовах глобалізації суспільного життя та інтернаціоналізації науково-освітньої діяльності.

ЗК 2. Здатність володіти загальною та спеціальною методологією наукового пізнання, застосування здобутих знань у практичній діяльності.

ЗК 3. Здатність вільного володіння українською та іноземними мовами як підстава для здійснення наукових комунікацій, обґрунтування та відстоювання власних наукових поглядів, міжнародного наукового співробітництва.

ЗК 5. Здатність дотримуватися професійної етики в науковій спільноті та особистої відповідальності за способи отримання наукових результатів і наслідки їх впровадження в практику господарювання.

ЗК 7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 8. Здатність генерувати нові ідеї (креативність), розробляти та управляти науковими проектами,

ЗК 9. Здатність до міжособистісної взаємодії, мотивування колективу до досягнення загальних цілей.

ЗК 11. Здатність планувати та організовувати науково-дослідні та дослідно-експериментальні роботи: визначати та уточнювати цілі, оцінювати та використовувати необхідні ресурси, вчиняти заходи щодо подолання ресурсних обмежень.

ФК 3. Вміння відстоювати власну наукову позицію та ефективно трансформувати її з урахуванням конструктивних професійних зауважень і під впливом зміни зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємств.

ФК 11. Здатність використовувати сучасні методи та прийоми організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Програмні результати навчання за навчальною дисципліною:

РН 19. Вміти опрацьовувати нормативні документи, статистичні матеріали, теоретичні першоджерела.

РН 30. Мати навички міжособистісних взаємодій у науковому середовищі, вміти працювати в команді, формуючи чіткі правила комунікації всередині групи та сприятливий мікроклімат для конструктивної взаємодії учасників.

РН 31. Формувати мотивацію до постійного саморозвитку. Діяти науково обґрунтовано, патріотично, соціально відповідально та громадянсько свідомо.

РН 32. Професійно презентувати результати своїх досліджень на міжнародних наукових конференціях, семінарах, практично використовувати іноземну мову (в першу чергу – англійську) у науковій, інноваційній та педагогічній діяльності.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Організація процесу навчання у вищій школі.

Вища освіта України як педагогічна система. Поняття про педагогічний процес та його структурні компоненти. Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника та його професійних якостей і здібностей. Основні джерела формування змісту освіти у ЗВО.

Тема 1. Вища освіта України як педагогічна система.

Тема 2. Педагогічний процес у ЗВО як предмет педагогіки вищої школи.

Тема 3. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт освітнього процесу.

Тема 4. Студент вищого навчального закладу як об'єкт та суб'єкт професійної підготовки.

Тема 5. Дидактичні системи у вищій школі.

Змістовий модуль 2. Сучасні методи викладання у вищій школі.

Форми, методи і засоби навчання у вищій школі. Методичні основи підготовки та проведення лекційних занять. Сучасні методи підготовки та проведення семінарських, практичних та лабораторних занять. Види та прийоми активізації процесу навчання у вищій школі. Результативний компонент процесу навчання. Психолого-педагогічні засади організації самостійної навчальної роботи студентів.. Ігрові інтерактивні технології, дидактичні ігри в процесі оволодіння змістом дисципліни. Технології аналізу ситуації для активного навчання, метод кейсів, ігрове проектування. Застосування дистанційних та медіа технологій навчання як інновація у освітньому процесі. Розвиток пошуковості та наукової творчості студентів засобами сучасних методів викладання.

Тема 6. Форми, методи і засоби навчання у вищій школі.

Тема 7. Методичні основи підготовки та проведення лекційних занять.

Тема 8. Сучасні методи підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять.

Тема 9. Сучасні технології навчання.

Тема 10. Види інноваційних моделей навчання.

Тема 11. Сучасні технології активного навчання у вищій школі.

Тема 12. Організація самостійної роботи студентів.

Тема 13. Педагогічний контроль у системі освіти.

Тема 14. Поняття про Європейську кредитно-трансферну та систему накопичення ECTS, принципи, шляхи і засоби її адаптації до вищої освіти України

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Тема 1. Вища освіта України як педагогічна система.

Система вищої освіти України як об'єкт педагогіки вищої школи. Основні етапи входження України до Болонського процесу. Ознаки сучасної вищої освіти. Концепція вищої освіти України. Поняття про якість вищої освіти.

Болонський процес — процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його метою є створення європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих закладів освіти до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи.

Перспективи для України — це нові можливості, пов'язані з входженням до загальноєвропейського освітнього простору, а саме: визнання українських дипломів на міжнародному рівні; більша мобільність в європросторі для студентів та викладачів; спільні освітні та пошукові проекти з європейськими університетами; конкурентоспроможність на європейському і світовому ринку праці.

Вища освіта - це рівень освіти, який здобуває особа у ЗВО у результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу освоєння змісту навчання, котрий ґрунтується на повноцінній середній освіті, неповній чи базовій вищій освіті відповідно до напрямку підготовки та спеціальності за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем та завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Ознаки сучасної вищої освіти:

1. *Гуманізація*: орієнтація освітньої системи на визначення особистості студента як найвищої цінності, на розвиток і становлення взаємодії між викладачем і студентом; на врахування прав кожної людини; збереження і зміцнення її здоров'я, культивування почуття власної гідності, розвитку особистісного потенціалу.

2. *Гуманітаризація* - орієнтація на засвоєння змісту освіти, залежного від його рівня і типу, що дає можливість розв'язувати головні соціальні проблеми на користь і в ім'я людини; дозволяє майбутньому фахівцеві вільно взаємодіяти з представниками різних націй та народностей, будь-якого фаху, соціального статусу; добре знати рідну мову, історію, культуру; вільно володіти іноземними мовами, бути економічно та юридично грамотними.

3. *Диференціація* - орієнтація вищої освіти на досягнення студентів з урахуванням їхніх інтересів, нахилів та здібностей.

4. *Диверсифікованість* - широка різноманітність ЗВО (за формою власності, галуззю), освітніх програм, органів управління.

5. *Стандартизація* - орієнтація педагогічної системи вищої освіти на реалізацію стандартів вищої освіти.

6. *Багатоваріантність* - створення в педагогічній системі вищої освіти умов вибору, надання кожному суб'єктові освіти шансу на успіх, стимулювання студентів до самостійного вибору; забезпечення розвитку альтернативного й самостійного мислення.

7. *Багаторівневість* - ступеневість вищої освіти, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям та інтересам людини.

8. *Фундаменталізація* - посилення зв'язку теоретичної та практичної підготовки молоді до життєдіяльності в сучасних умовах.

9. *Інформатизація* - широке використання інформаційних технологій в освітньому процесі.

10. *Індивідуалізація* – врахування та розвиток індивідуальних особливостей студентів у всіх формах взаємодії з ними в процесі навчання та виховання.

11. *Неперервність* - постійний процес освіти та самоосвіти людини протягом усієї життєдіяльності у зв'язку з постійними змінами в її житті та діяльності.

Якість вищої освіти – сукупність властивостей особи з вищою освітою, що виражає її професійну компетентність, її ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість та обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

Якість освіти визначають:

- ступінь відповідності цілей і резервів освіти як на рівні конкретної системи освіти, так і на рівні окремої освітньої установи;

- відповідність між різними параметрами в оцінці результату освіти окремої людини (між якістю знань, ступенем сформованості відповідних умінь та навичок, розвиненістю відповідних творчих та індивідуальних здібностей, властивостей особистості та її ціннісних орієнтацій);

- ступінь відповідності теоретичних знань і вмінь їхньому практичному використанню в житті й професійній діяльності;

- ступінь розвитку потреби людини в постійному відновленні своїх знань, розвитку умінь та безупинному їх удосконаленню.

Якість вищої освіти залежить:

- від якостей педагогічної діяльності ЗВО, від його навчально-матеріальної бази, навчально-методичного, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, кадрового, технологічного забезпечення;

- від наукової школи, через яку пройшов студент під час навчання у ЗВО;

- від ступеня засвоєння галузевого стандарту вищої освіти та стандарту вищого навчального закладу відповідно до напрямку підготовки, обраної спеціальності.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть основні цілі Болонського процесу.
2. Охарактеризуйте основні етапи входження України до Болонського процесу.
3. Яким чином, на вашу думку, може бути реалізований важливий загальноєвропейський принцип «освіта через усе життя»?
4. Які перспективи для студентів відкрилися із входженням України до європейського освітнього простору?

Завдання для аудиторної роботи

1. Проаналізуйте статтю Денисюк В.В. (Якість освіти – візитна картка навчального закладу./ В.В.Денисюк, Т.М.Кулик, К.С.Опалко // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. №2 (додаток 2) – 2013 р. – Луцьк СПД Гадак Жанна Володимирівна, друкарня «ВолиньПоліграф». – С.464-470.)

2. Дайте визначення поняттю «якість вищої освіти». Що, на вашу думку, визначає якість вищої освіти? (Користуйтеся визначеннями, поданими у Законі України «Про вищу освіту»).

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з наявними в літературі визначеннями поняття «педагогіка вищої школи», прокоментуйте їх.
2. Ознайомтеся із Законом України «Про вищу освіту» й выпишіть завдання освіти, зокрема ті, що стоять перед сучасними закладами вищої освіти.
3. З позиції майбутнього науково-педагогічного працівника запропонуйте доповнення до Концепції розвитку вищої освіти України.

4.Із статті 1 «Основні терміни та їх визначення» Закону України «Про вищу освіту» випишіть до тематичного словничка терміни та їх визначення: *автономія закладу вищої освіти, академічна доброчесність, академічна мобільність, академічна свобода, відповідності стандарту вищої освіти, вища освіта, заклад вищої освіти, галузь знань, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС), здобувачі вищої освіти, компетентність, кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи, освітня діяльність, освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма, результати навчання, спеціальність, якість вищої освіти, якість освітньої діяльності.*

Тема 2. Педагогічний процес у ЗВО як предмет педагогіки вищої школи.

Поняття про педагогічний процес та його структурні компоненти. Суперечності педагогічного процесу у ЗВО. Основні завдання педагогічного процесу та напрями підвищення його ефективності. Закономірності та принципи педагогічного процесу. Основні підходи до освіти, навчання та виховання студентів.

Педагогічний процес у ЗВО – цілеспрямована, мотивована, доцільно організована, змістово забезпечена система взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності та суспільного життя.

Принципи педагогічного процесу у ЗВО – це система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких сприяє ефективному розв'язанню проблеми всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця. Основними з них є:

- принцип суспільно-ціннісної цільової спрямованості педагогічного процесу;
- принцип комплексності різних видів діяльності;
- принцип колективного характеру виховання та навчання;
- принцип поєднання педагогічного керівництва з організацією спільної діяльності;
- принцип естетизації студентського життя;
- принцип врахування індивідуальних особливостей студента;
- принцип свідомості, активності, самодіяльності, креативності студентів у педагогічному процесі;
- принцип наочності;
- принцип науковості;
- принцип доступності;
- принцип цілеспрямованості.

Основні підходи до освіти, навчання та виховання студентів:

Особистісно зорієнтований підхід до навчання, виховання, освіти студентів певною мірою ґрунтується на методологічних принципах західної гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги та емпатії до неї, врахування її індивідуальності.

Компетентнісний підхід виявляється у спрямованості педагогічного процесу у ЗВО на формування компетентного фахівця, здатного якісно та продуктивно діяти у певній професійній сфері.

Системний підхід - напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. У педагогіці системний підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину.

Діяльнісний підхід – визнання діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості (її виховання, навчання, освіти).

Аксіологічний підхід (гр. axios – цінний), або ціннісний, що поєднує теорію і практику. Цінності – це перевага певних смислів і побудованих на цій основі способів поведінки.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть структурні компоненти педагогічного процесу.
2. Назвіть основні завдання за допомогою яких реалізується мета педагогічного процесу у ЗВО.
3. У чому суть таких напрямів підвищення ефективності педагогічного процесу у ЗВО:
  - інтенсифікація (оптимізація) педагогічного процесу;
  - гуманізація;
  - демократизація?
4. Прокоментуйте закономірності педагогічного процесу:
  - єдність виховання (самовиховання), навчання, освіти (самоосвіти) і розвитку;
  - відповідність навчально-виховних впливів суб'єктів педагогічного процесу духовним потребам і пізнавальним можливостям студентів;
  - моделювання (відтворення) процесів соціалізації та професійної підготовки студентів до умов діяльності;
  - зумовленість педагогічного процесу потребами суспільства й особистості;
  - розвиток особистості відбувається в навчальному процесі;
  - закономірність динаміки педагогічного процесу;
  - закономірність інтегрального результату педагогічного процесу;
5. Розкрийте особливості використання *особистісно зорієнтованого, компетентнісного, системного, діяльнісного та аксіологічного підходів* до освіти, навчання та виховання студентів.

Завдання для аудиторної роботи

1. Здійсніть, за вашим вибором, коментар трьох педагогічних принципів на основі досвіду навчання у ЗВО. Наведіть приклади їхньої реалізації та порушення у системі навчання у ЗВО.
2. Запропонуйте ваші особисті трактування змісту понять: *виховання студента; навчання студента.*
3. Прокоментуйте суперечності педагогічного процесу, підтверджуючи або спростовуючи їх:
  - між висунутими вимогами пізнавального, громадянського, практичного, суспільно-корисного характеру й реальними можливостями студентів їх реалізувати;
  - між вимогами щодо засвоєння програм навчання і можливостями їх реалізації у поєднанні з професійною діяльністю;
  - між вимогами ринку праці і реальним станом підготовки фахівця;
  - між очікуваннями студентів щодо модернізованого відповідно до вимог часу змісту навчання, активізованої методики викладання навчальних курсів і консервативністю змісту та методів навчання;
  - між вимогами суспільства щодо формування в умовах фахової підготовки у ЗВО активного, гуманістично зорієнтованого, компетентного фахівця та стану професійної підготовки студентів на засадах авторитарного, суб'єкт-об'єктного навчання та виховання.
4. Розкрийте власний погляд на існування суперечностей освітнього процесу.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте інформаційне повідомлення на тему «Основні джерела збагачення педагогічної теорії і практики».

2. У чому, на вашу думку, суть наступного формулювання: «Психологія без педагогіки безкорисна, педагогіка без психології безсильна». Наведіть конкретні приклади їх взаємовпливу і взаємозбагачення.
3. До тематичного словника внесіть основні поняття теми та їх визначення.

Самостійна робота

Варіант А

1. Охарактеризуйте педагогічну систему вищої освіти України..
2. Поясніть поняття «академічна мобільність», «автономія вищого навчального закладу», «компетентність».
3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? Чи вважаєте ви професійну освіту, яку ви здобуваєте, якісною? Відповідь обґрунтуйте.

Варіант Б

1. Вкажіть, на яких принципах ґрунтується державна політика у сфері вищої освіти .
2. Назвіть і охарактеризуйте основні документи, що визначають зміст освіти.
3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? У яких напрямках, на вашу думку, якість сучасної вітчизняної вищої освіти потребує вдосконалення.

Варіант В

1. Розкрийте суть Статті 48 «Мова викладання у вищих навчальних закладах»
2. Розкрийте основні тенденції щодо реформування вищої освіти України.
3. З позиції сучасного студента ЗВО та майбутнього науково-педагогічного працівника запропонуйте доповнення до концепції розвитку вищої освіти України.

Варіант Г

1. На основі інформації про ЗВО, в якому ви навчаєтесь, здійсніть аналіз компонентів педагогічної системи. Як ви розумієте таке трактування педагогічної системи як «системи, що розвивається нестихійно»?
2. Що являє собою Європейська кредитно-трансферна накопичувальна система (ЄКТС)? На чому вона ґрунтується?
3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? Чи вважаєте ви професійну освіту, яку ви здобуваєте, якісною? Відповідь обґрунтуйте.

Варіант Д

1. У чому ви вбачаєте зв'язок між такими ознаками сучасної вищої освіти як:
  - гуманізація, індивідуалізація, гуманітаризація;
  - індивідуалізація, диференціація;
  - багаторівневність, диверсифікованість, багатоваріантність?
2. Що являє собою Єдина державна електронна база з питань освіти? (розробник, хто має доступ до інформації?, ким розробляється, затверджується?)
3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? Чи вважаєте ви професійну освіту, яку ви здобуваєте, якісною? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 3. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт освітнього процесу.

Поняття про педагогічну діяльність та її структуру. Особливості науково-педагогічної діяльності (функції, зміст, система компетенцій). Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника та його професійних якостей і здібностей. Типологія особистості науково-педагогічних працівників.

Діяльність – це система взаємодії суб'єкта зі світом, що постійно змінюється і в процесі якої формується, втілюється в об'єкті психічний образ та реалізуються відносини суб'єкта (А.В. Петровський).

Педагогічна діяльність як один з видів професійної діяльності може бути представлена через змістову характеристику її компонентів:

мета: формування особистості здобувача;

суб'єкт: викладач, колектив науково-педагогічних працівників;

об'єкт: студент, викладачі-колеги;

сукупність дій та операцій, за допомогою яких реалізується діяльність (способи, прийоми впливу педагога на студентів);

результати діяльності: рівень сформованості необхідних властивостей здобувачів, відповідних знань, умінь та навичок.

Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника та його професійних якостей і здібностей

- активна громадянська позиція;

- досконале володіння змістом навчальної дисципліни;

- майстерність володіння методикою викладання та управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів;

- знання педагогіки та психології;

- гуманістична спрямованість;

- розвиненість педагогічних здібностей.

Типологія особистості науково-педагогічних працівників

1. Педагог прагне насамперед розвивати особистість вихованця, спираючись на емоційний та соціальний фактори. Його антиподом є відчужений, егоцентричний, неемоційний педагог.

2. Педагог зацікавлений лише в розумовому розвитку вихованців. Його антиподом є педагог недбалий, неорганізований.

3. Педагог творчий. Його антипод – педагог, що працює за традиційними підходами, нудний.

Зазначені типи педагогів рідко зустрічаються в чистому вигляді, доцільно говорити лише про домінуючі риси.

Дж.Б.Керол виділяє інші типи, також пропонуючи антиподи. З одного боку: «консерватор – традиціоналіст», абсолютно впевнений у тому, що все робить найкращим чином і не бажає, щоб яке-небудь втручання з боку найінноваційніших дослідників зіпсувало випробувані ним прийоми. З іншого боку: «вразливий авантюрист», який піддається будь-якій моді і «перепробує все на світі». Підтипом виділено «любителя технічних удоскошень», який відчуває невгамовний потяг до різних навчаючих машин. Основна ж кількість педагогів знаходяться між цими полюсами.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте особливості та структуру професійно-педагогічної діяльності.

2. Охарактеризуйте сутність поняття *професійно-педагогічна готовність викладача*, визначте основні структурні складові даного поняття.

3. Визначте основні складові іміджу лектора (зовнішній вигляд, манери поведінки, жестикуляція, міміка, мова (тембр і темп мовлення, інтонація, гучність, ритм, правильність), навички комунікації).

4. Охарактеризуйте основні складові педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість діяльності ÷ професійна компетентність ÷ педагогічні здібності ÷ педагогічна техніка.

5. Дайте характеристику провідних педагогічних здібностей, визначених І.Зязюном.

комунікативність-

перцептивні здібності-

динамізм особистості –

емоційна стабільність –
оптимістичне прогнозування –
креативність-

6. Визначте функції педагогічної діяльності викладача ЗВО.
7. Здійсніть аналіз професійно-педагогічних компетенцій.
8. Як ви розумієте визначення «професійна придатність викладача ЗВО»?
9. Запропонуйте вашу особисту класифікацію викладачів вищої школи за критерієм ставлення до професійної діяльності.
10. Запропонуйте вашу особисту класифікацію викладачів вищої школи за критерієм ставлення до об'єктів професійної діяльності.
11. Охарактеризуйте основні психологічні проблеми у підготовці до педагогічної діяльності.
12. Які труднощі виникають у адаптації молодого викладача до педагогічної діяльності?
13. Охарактеризуйте «Я-концепцію» викладача.

Завдання для аудиторної роботи

1. Розробіть модель (графічну структуру) готовності фахівця до професійно-педагогічної діяльності за структурно-логічною схемою:

- професійна свідомість;
- професійна технологія;
- професійна техніка.

2. На основі професіографічного аналізу розробити блок-схему функціональної структури професійної діяльності викладача ЗВО.

3. Проведення дискусії «Професійно значимі якості викладача ЗВО».

Група поділяється на 4 підгрупи, кожна з яких отримує завдання виділити професійно значущі якості викладача, обґрунтувати дані якості, навести приклади. Студенти інших груп мають право задавати питання, погоджуватись — не погоджуватись .

1 група. Домінантні якості.

2 група. Периферійні якості.

3 група. Негативні якості.

4 група. Професійні протипоказання.

4. Підготуйтеся до обговорення проблемних питань:

Яка сукупність якостей сучасного педагога створює, на Ваш погляд, його авторитет. Зазначте їх за ступенем значимості.

У сучасних умовах переходу на нові інформаційні технології і розширення можливостей самостійного отримання інформації роль педагога зменшується – чи, навпаки, зростає? Думку аргументуйте.

Завдання для самостійної роботи

1. Виконайте тест на схильність до педагогічної професії (За І.Зязюном). (Додаток 1)

2. Письмово проаналізуйте власну професійно-педагогічну готовність на основі виконаних тестів.

3. Підготуйтеся до дискусії «Професійно значимі якості викладача ЗВО».

Наприклад, домінантні якості: гуманність; громадянська відповідальність, соціальна активність; інтелігентність; правдивість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість; інноваційний стиль науково-педагогічного мислення; любов до предмета, який викладається; здатність до між особового спілкування, ведення діалогу; наявність педагогічного такту, чуйність, доброта, толерантність; *периферійні якості:* привітність, почуття гумору, артистизм, мудрість, зовнішня привабливість; *негативні якості:* байдужість

до вихованців; упередженість; зарозумілість; мстивість; неврівноваженість; незібраність; байдужість до предмета, що викладається.; *професійні протипоказання*: наявність шкідливих звичок.

4. Запропонуйте вашу особисту класифікацію викладачів вищої школи за критерієм ставлення до професійної діяльності.

5. Запропонуйте вашу особисту класифікацію викладачів вищої школи за критерієм ставлення до об'єктів професійної діяльності.

6. Охарактеризуйте основні психологічні проблеми у підготовці до педагогічної діяльності.

7. Які труднощі виникають у адаптації молодого викладача до педагогічної діяльності?

8. Виконайте психологічний тест на визначення педагогічних здібностей людини.

Ця методика дозволяє зробити висновки про педагогічні здібності людини на основі запропонованого виходу з описаних педагогічних ситуацій. Перед початком дослідження випробуваний одержує інструкцію наступного змісту:

«Перед вами — опис скрутних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно вибрати з числа запропонованих варіантів реагування на дану ситуацію такий, який є найбільш педагогічно доцільним. Якщо жоден із запропонованих варіантів відповідей вас не влаштовує, запропонуйте свій, оригінальний у двох нижніх рядках після всіх зазначених для вибору. Це, як правило, будуть 7-й і наступні варіанти відповідей на ситуацію» (ситуації додаються) за С.В. Вітвицькою.

9. Дайте оцінку власним професійно значущим якостям (За Н.Мойсеюк).

Оцініть, як вони у вас виявляються.

	Яскраво	Посередньо	Слабко
Вимогливість до себе, самокритичність;			
Цілеспрямованість;			
Ерудиція (загальнопедагогічна)			
Соціальна активність;			
Гуманність;			
Педагогічний такт;			
Толерантність;			
Комунікативність.			

10. Проаналізуйте таблицю, зробивши висновок. Якими шляхами, засобами можна розвивати в собі професійно значущі риси особистості?

Тема 4. Студент вищого навчального закладу як об'єкт та суб'єкт професійної підготовки.

Студент як суб'єкт та об'єкт навчальної діяльності. Психологічні функції лідера студентської групи. Види лідерства. Стадії професіоналізації особистості студента. Класифікація об'єктів професійної підготовки.

Студент є *об'єктом* педагогічної діяльності, оскільки саме на нього спрямована пізнавальна, практична, творча, емоційно-оцінна активність науково-педагогічного працівника – *суб'єкта* цієї діяльності. Однак, на відміну від інших видів діяльності, саме змістово-методичною активністю педагога він поступово перетворюється на суб'єкта – рівноправного учасника процесу професіоналізації.

Своєрідність даного об'єкта полягає в тому, що він є *суб'єктом* іншого виду діяльності – навчальної: ігрової, дослідницької, комунікативної. Об'єктом діяльності студента є наукова, теоретична

і практична інформація, якою він має оволодіти. Продуктами його діяльності є усні, письмові, графічні відповіді. Таким чином у студента як суб'єкта діяльності є своя мета, свій об'єкт, свої способи досягнення мети, свої можливості (С.С. Вітвицька).

Навчальну діяльність студентів визначають три основних *типи мотивів*:

- мотивація досягнення;
- пізнавальна мотивація;
- професійна мотивація.

Лідером групи є студент, який відповідає психологічним очікуванням групи. *Основними ознаками* лідера студентської групи є:

- більш висока активність та ініціативність індивіда при вирішенні групою спільних завдань;
- більш виражена здатність щодо впливу на інших членів студентської групи;
- більша відповідність поведінки соціальним установкам, цінностям і нормам, прийнятим у даній групі;
- більша вираженість особистісних якостей, еталонних для даної групи.

Основними *функціями лідера* є організація спільної життєдіяльності у різних її сферах, вироблення та підтримування групових норм, зовнішнє представництво групи у взаємовідносинах з іншими групами; прийняття відповідальності за результати групової діяльності, створення та підтримування сприятливого соціально-психологічного клімату в групі.

Періодизація професіоналізації Ю.П. Поваренкова.

Професійна продуктивність характеризує ефективність професійного розвитку особистості та ступінь відповідності результатів її діяльності соціально-професійним вимогам. Вона оцінюється на основі *показників* продуктивності, якості та надійності.

Професійна ідентичність свідчить про значення для індивіда професії та професіоналізації у цілому як засобу задоволення своїх потреб та реалізації, розвитку потенціалу.

Професійна зрілість свідчить про сформованість особистісного контуру, про ступінь усвідомлення особистістю своїх можливостей і потреб, вимог, котрі висуваються до неї.

Професійна зрілість є провідним *показником* становлення суб'єкта професіоналізації.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте студента ЗВО як особливого об'єкта педагогічної діяльності.
2. Якими є особливості соціалізації особистості у студентському віці?
3. Назвіть та проаналізуйте психологічні новоутворення особистості в юнацькому віці.
4. Здійсніть коментар кризових ситуацій, пов'язаних зі студентським віком.
5. У чому полягають суперечності студентського віку?
6. Запропонуйте шляхи перетворення студента в суб'єкт навчання та професійної підготовки.
7. Здійсніть коментар основних етапів професійної зрілості студента (за Дж. Сьюпером).
8. Які основні критерії професіоналізації запропоновано Ю.П. Поваренковим
10. Порівняйте основні форми діяльності студентів.
11. Який зв'язок між типом нервової системи студента та швидкістю його відповіді на заняттях?

Завдання для аудиторної роботи

1. Охарактеризуйте на основі відповідних показників такі періоди професіоналізації фахівця як професійна продуктивність, професійна ідентичність, професійна зрілість.
2. Здійсніть, за вашим вибором, аналіз класифікації студентів. Запропонуйте вашу особисту класифікацію.
3. Які цінності, на ваш погляд, є притаманними сучасним студентам, вашим ровесникам?
4. Здійсніть аналіз компонентів структури ідентифікаційного середовища студента.
5. Ознайомтеся з системою цінностей осіб студентського віку, запропонованими Н.Є. Мойсеюк. Внесіть корективи та доповніть перелік цінностей.
8. Запропонуйте особистісні показники ефективного лідерства.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте якісні показники групи.
2. Назвіть функції референтної групи. Яка група (групи) є референтною для вас?
3. Для визначення референтної групи виконайте тест на виявлення міжособистісних стосунків у групі – референтометрія (Барановська Л.В., Якимець І.М. Психологія взаємодії: Навчально-методичний посібник для студентів. – Біла Церква, 2003. – 80 с
4. Якою є ваша роль у студентській групі:
  - генератора ідей;
  - мотиватора;
  - критика?
5. Здійсніть аналіз двох підструктур студентської групи.
6. Запропонуйте особистісні показники ефективного лідерства.
7. Здійсніть аналіз позитивних та негативних аспектів «огруплення мислення».

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Побудуйте рейтингову шкалу труднощів, які виникають під час адаптації першокурсників у ЗВО. Від найбільших (1) до найменших (9) на ваш погляд:

— негативні переживання, пов'язані з виходом вчорашніх учнів з шкільних колективів з їх моральною допомогою і моральною підтримкою;	
— невизначеністю мотивації вибору професії	
— недостатня психологічна підготовка до неї	
— невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки та діяльності	
— відсутність повсякденного контролю педагогів	
— пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах	
— налагодження побуту і самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до умов гуртожитку	
— відсутність навичок самостійної роботи	
— невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, каталогами, довідниками, показниками.	

(За С.С.Вітвицькою)

2. Напишіть есе «Психологічний портрет студента». В якому дайте характеристику студента, представника однієї з груп за рівнем успішності (низький, середній, достатній, високий). Зверніть увагу на індивідуальні особливості, зовнішній вигляд, стиль життя, культуру мовлення, взаємодію зі студентами та викладачами, ставлення до навчання, майбутньої професії, особливості поведінки у ЗВО.

Тема 5. Дидактичні системи у вищій школі.

Поняття про дидактику як один з компонентів структури педагогіки вищої школи. Основні дидактичні категорії. Закони та закономірності дидактики. Основні джерела формування змісту освіти у закладах вищої освіти. Педагогічні технології (дистанційне навчання, модульне навчання). Кредитно-трансферна система організації навчального процесу.

Термін «дидактика» запропонував німецький педагог В. Ратке (1571 – 1635 рр.). Фундаментальною працею з теорії навчання була «Велика дидактика» Я.А. Коменського (1592 – 1670 рр.), написана у 1632 р. та опублікована у 1657 р. Дидактика названа великою, оскільки містить універсальну теорію «вчити всіх усьому». Дидактика дає відповідь на такі запитання: Що вчити? (зміст навчання), Як вчити (процес навчання).

Дидактика (гр. didacticos – той, хто повчає; didasko – той, хто вивчає) – складова загальної педагогіки, яка досліджує навчання на теоретичному рівні. Це педагогічна теорія, яка науково обґрунтовує зміст освіти, виявляє закономірності, які діють у процесі навчання, розкриває принципи навчання, визначає зміст, методи, засоби та форми організації навчання.

Об'єктом дидактики є навчання як особливий вид діяльності, спрямований на передачу новим поколінням соціального досвіду, його засвоєння та відтворення.

Предметом дидактики є зв'язок викладання та учіння, їх взаємодія; ним є зміст, форми і методи взаємодії викладання і учіння на різних етапах навчального процесу (В. Бондар).

Дидактика як загальна педагогічна теорія навчання розглядає загальні положення й закономірності, властиві навчанню всіх дисциплін. Ці закономірності виявляються на рівні викладання конкретних навчальних дисциплін. А тому дидактика пов'язана з методиками викладання навчальних курсів. Методики використовують встановлені дидактикою закономірності, висновки та рекомендації.

Дидактика вищої школи - це специфічна теорія навчання, яка враховує особливості мети, завдань, розвитку та функціонування процесу навчання у вищих навчальних закладах.

До проблем дидактики вищої школи належать:

- визначення змісту навчання і кваліфікації рівнів на основі розвитку науки і техніки;
- відображення у змісті навчання все зростаючої ролі науки у розвитку суспільства та матеріального виробництва;
- послідовне втілення у навчальний процес більш досконалих способів і засобів навчання, що підвищують його якість та ефективність;
- перехід навчання на більш високий щабель інтелектуального та творчого розвитку студентів на основі вимог до неперервного навчання;
- розробка раціональних шляхів контролю якості засвоєння знань;
- індивідуалізація, диференціація професійної та наукової підготовки фахівців;
- гуманізація, гуманітаризація змісту освіти.

Основними **дидактичними категоріями** є навчання, знання, уміння, навички, викладання, учіння; форми організації навчання, методи навчання, засоби навчання.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що є предметом дидактики вищої школи?
2. Які завдання дидактики?
3. Наведіть приклади прояву основних закономірностей дидактики вищої школи.
4. Назвіть основні джерела формування змісту освіти у закладах вищої освіти.
5. Що таке особистісно орієнтоване навчання? Як здійснюється побудова особистісно орієнтованого навчання?
6. Чи може бути успішною освіта без самоосвіти?

Завдання для аудиторної роботи

1. Прокоментуйте основні принципи дидактики:

- зв'язок теорії з практикою;
- систематичність і послідовність;
- свідомість, активність і самостійність;
- поєднання індивідуального пошуку знань з навчальною роботою у колективі;
- поєднання абстрактного мислення з наочністю у викладанні;

- міцність засвоєння знань;
- доступність наукових знань;
- єдність навчання і виховання.

2. Розподіліть відповіді за групами, які характеризують:

1 – традиційну; 2 – педоцентричну; 3- сучасну дидактичну систему.

а) навчання зводиться до передачі готових знань студентам;

б) навчання зводиться до спонтанної діяльності студентів; в) навчання розуміють як взаємопов'язану діяльність викладання – учіння, за якої викладач спирається на активність студентів; г) структура освітнього процесу близька до наукового пошуку: виявлення проблеми – її вирішення; д) процес навчання будується так, щоб сформувати систему знань, забезпечити виховання і розвиток особистості; е) структуру освітнього процесу утворюють: повідомлення. Розуміння, узагальнення і застосування знань.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте внесок українських педагогів у дослідження проблем дидактики.

Заповніть таблицю за такою схемою

Імена великих дидактів	Дати	Дидактичні ідеї
Я.А.Коменський	1552-1670	«Золоте правило» дидактики, принцип природовідповідності, новий зміст освіти, класно-урочна система.

2. Виконайте тест-самооцінку професійно-педагогічної діяльності студента (За С.Вітвицькою)

3. Знайдіть у науково-педагогічній літературі різні класифікації методів навчання та проаналізуйте їх.

4. До тематичного словника внесіть основні поняття теми та їх визначення.

Тема 6. Форми, методи і засоби навчання у вищій школі.

Основні групи методів навчання у вищій школі .Форми організації навчання у ЗВО.

Засоби навчання у ЗВО.

Методи навчання - способи впорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, спрямовані на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання.

Існують різні класифікації методів навчання.

1. Так С.П. Петровський та Е.Я. Галант поділяють їх на основі критерію *джерело передачі та характер сприйняття інформації*: словесні, наочні, практичні.

2. М.О. Данилов та Б.П. Єсіпов виокремлюють певні групи методів *залежно від дидактичних завдань, які вирішуються на конкретному етапі навчання*: методи оволодіння знаннями, методи формування умінь і навичок, методи застосування отриманих знань, методи творчої діяльності, методи закріплення, перевірки знань, умінь та навичок.

3. М.М. Скаткін та І.Я. Лернер здійснюють їх класифікацію відповідно до *характеру пізнавальної діяльності об'єктів навчання із засвоєння змісту освіти*: пояснювально-ілюстративні. Репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі.

М.М. Фіцула на основі *цілісного підходу до навчання* з використанням змісту попередніх класифікацій виділяє 3 групи методів навчально-пізнавальної діяльності студентів: *організації та*

здійснення навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності, контролю й самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності.

Форма організації навчання – це зовнішній прояв узгодженої діяльності викладача та студента, який виявляється у певному порядку та режимі. Форми організації навчання є соціально зумовленими і вдосконалюються з розвитком дидактичних систем.

Засоби навчання - це сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію завдань навчання студентів (М.М. Фіцула). Засобами навчання є різноманітні матеріали та знаряддя навчального процесу, які дозволяють успішно та за короткий час досягати мети навчання (Н.Мойсеюк).

Слово викладача використовується для передачі знань, формування умінь та навичок, узагальнення матеріалу, підвищення рівня навчальної мотивації студентів, здійснення усного контролю їхніх навчальних досягнень.

Навчальний підручник, навчальний посібник, дидактичний матеріал сприяють отриманню студентами нових знань; відновленню в пам'яті, повторенню вивченого; виконанню самостійних та контрольних робіт; є посередниками між студентами і предметом вивчення навчальної дисципліни.

Навчальні та виробничі прилади, інструменти, лабораторне обладнання, моделі, макети, тренажери є засобами оволодіння студентами практичними вміннями та навичками.

Навчально-методичні посібники, методичні вказівки, методичні рекомендації, інструкції, інструктажі, положення, робочі зошити є засобами навчання, які переважно виконують методичну та організаційну функцію у процесі проведення навчальних занять практичного спрямування, проходження навчальних, виробничих та переддипломних практик студентами; широко використовуються у процесі організації навчання студентів заочної, дистанційної та екстернатної форм навчання у вищих навчальних закладах.

Символічні (знакові) засоби – це таблиці, рисунки, карти, графіки, діаграми, які ілюструють, аргументують та доповнюють основні положення теорії, котрі засвоює студент під час лекції, працюючи з навчальними книгами, здійснюючи пошук необхідної інформації в Інтернет-джерелах.

Складні електронні пристрої та телекомунікаційні мережі є засобами професійної підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерних систем та мереж, з економічної кібернетики, обліку та аудиту, інженерів з електроніки та авіоніки тощо; сприяють формуванню інформаційної компетентності студентів усіх напрямів та спеціальностей.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під методами навчання? Які загальні функції виконують методи навчання?
2. Поясніть різні підходи до класифікації методів навчання.
3. Назвіть основні форми організації освітнього процесу у ЗВО. Чи можуть вони поєднуватися?
4. Що спільного і які відмінності у поняттях "метод навчання" і "форми організації навчання" ?
5. Назвіть різні види засобів навчання. Дайте характеристику простим та складним засобам. Які ви знаєте символічні (знакові) засоби?
6. Визначте основні ознаки індивідуальної, групової і фронтальної форм організації навчання у вищій школі.
7. Наведіть приклади наочних методів навчання.

Завдання для аудиторної роботи

1. Прокоментуйте вимоги до основної форми навчання, - лекції:

- її зміст має відповідати сучасним вимогам науки;
- вона має мати закінчений характер;

- повинна бути внутрішньо переконливою (аргументованою);
  - має викликати інтерес у студентів до науки;
  - повинна бути доступною та зрозумілою;
  - має спрямовувати студентів на самостійний пошук інформації, підготовку до занять іншого дидактичного призначення.
2. Наведіть приклади ефективності використання в освітньому процесі різних типів бесід:
- вступна;
  - повідомлювальна;
  - бесіда-повторення;
  - контрольна бесіда .
3. Виберіть із запропонованих характеристик переваги та недоліки використання методу тестів:
- скорочення часу на перевірку;
  - всі студенти знаходяться в однакових умовах, відсутність ефекту суб'єктивності;
  - виявляються знання фактів, але не здібності;
  - заохочується механічне запам'ятовування, а не роздум;
  - витрачається багато часу на складання програми перевірки.
  - сприяння об'єктивності оцінки;
  - дозволяє здійснити статистичну обробку результатів.
4. Полегшується чи ускладнюється, на Вашу думку, робота викладача у ЗВО в умовах постійного зростання кількості методів, прийомів та засобів навчання?
5. Яким методам навчання Ви особисто віддасте перевагу (при вивченні теоретичних курсів та при вивченні практичних дисциплін)?
6. Які методи, на вашу думку, найбільш ефективні у викладанні предметів вашого фаху .
1. *Оберіть з даного переліку лише ті методи, котрі належать до групи методів, виокремлених за характером пізнавальної діяльності студентів; вибір аргументуйте:*
- пояснювально-ілюстративний;
  - методи творчої діяльності;
  - методи проблемного викладу;
  - методи перевірки навчальних досягнень;
  - частково пошукові;
  - репродуктивні.
7. Уточніть дидактичну функцію методу драматизації. До якої групи методів він належить?
8. З'ясуйте переваги та недоліки використання методів тестового, усного, письмового контролю навчальних досягнень студентів.

Завдання для самостійної роботи

1. На основі поданого матеріалу здійсніть порівняльну характеристику різних класифікацій методів навчання.
- С.П. Петровський та Е.Я. Галант поділяють їх на основі критерію джерело передачі та характер сприйняття інформації: *словесні, наочні, практичні.*
- М.О. Данилов та Б.П. Єсіпов виокремлюють певні групи методів *залежно від дидактичних завдань, які вирішуються на конкретному етапі навчання:* методи оволодіння знаннями, методи формування умінь і навичок, методи застосування отриманих знань, методи творчої діяльності, методи закріплення, перевірки знань, умінь та навичок.

М.М. Скаткін та І.Я. Лернер здійснюють їх класифікацію *відповідно до характеру пізнавальної діяльності об'єктів навчання із засвоєння змісту освіти*: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі.

М.М. Фіцула на основі цілісного підходу до навчання з використанням змісту попередніх класифікацій виділяє *3 групи методів навчально-пізнавальної діяльності студентів*: організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності, контролю й самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності.

2. Підготуйте повідомлення про види та особливості використання такого методу як дискусія.

Тема 7. Методичні основи підготовки та проведення лекційних занять.

Історія виникнення лекції у вищій школі. Види лекцій та особливості їх проведення.

Основні складові лекції. Підготовка та організація лекційних занять. Методика і техніка читання лекцій. Лектор та аудиторія. Імідж лектора, його складові.

Лекція - організаційна форма навчання - «специфічний спосіб взаємодії викладача і студентів, у рамках якого реалізується різноманітний зміст і різні методи навчання», і як метод навчання - «монологічний виклад навчального матеріалу в систематичній і послідовній формі, сконцентрований в основному навколо фундаментальних проблем науки».

Вимогами до лекції є:

- її зміст має відповідати сучасним вимогам науки;
- вона має мати закінчений характер;
- повинна бути внутрішньо переконливою (аргументованою);
- має викликати інтерес у студентів до науки;
- повинна бути доступною та зрозумілою;
- має спрямовувати студентів на самостійний пошук інформації, підготовку до занять іншого дидактичного призначення.

Під час лекції мають бути враховані:

- особливості контингенту студентів;
- рівень їхньої попередньої підготовки;
- перспективність науки;
- емоційний стан аудиторії тощо.

У процесі читання лекції викладач виконує *різні ролі*: оратора; вченого; педагога; психолога.

Методично лекція повинна відповідати таким основним вимогам: бути на сучасному рівні розвитку науки, мати закінчений характер (висвітлення певної теми), бути внутрішньо переконливою (аргументація), викликати інтерес у студентів до науки, містити добре продумані ілюстративні приклади, спрямовувати студентів на самостійну роботу, бути доступною і зрозумілою.

Динаміка лекції. Лекція включає чотири фази: початок сприймання - 4-5 хвилин, оптимальна активність сприйняття - 20-30 хвилин, фаза зусиль - 10-15 хвилин, фаза стомлення. Починати активізацію аудиторії треба у фазі зусиль.

У практиці вищої школи розповсюдженими є такі види лекцій.

Лекція-бесіда або діалог з аудиторією - найбільш проста форма активного залучення слухачів до навчального процесу. Перевага лекції-бесіди у тому, що вона дозволяє прикупи увагу слухачів до найбільш важливих питань з теми, визначити зміст і темп викладу навчального матеріалу з урахуванням особливостей аудиторії. За такої форми лектор має піклуватися, щоб його питання не залишалися без відповіді, інакше вони будуть мати лише риторичний характер, не забезпечуючи достатньої активізації мислення студента.

Лекція-дискусія - викладач не тільки використовує відповіді слухачів на його питання, а й організовує вільний обмін думками в інтервалах між логічними розділами. Це поживляє навчальний процес, активізує пізнавальну діяльність аудиторії, дозволяє викладачеві керувати колективною думкою, використовуючи її з метою переконання, долаючи негативні установки і помилкові думки деяких студентів.

Лекція з розбором конкретних ситуацій - один із способів активізації навчально-пізнавальної діяльності слухачів. За формою така лекція є дискусією, однак для обговорення викладач ставить не питання, а наводить конкретну ситуацію. Ця ситуація представляється усно або у фрагменті діафільму, відеозапису і містить у собі достатню інформацію для оцінки явища і його обговорення. Як правило, ситуація добирається досить гостра (конфліктна). Але потрібно пам'ятати, що на обговорення не повинно витрачатися багато часу; не можна також допускати, щоб дискусія відхилялась від теми. Треба пам'ятати, що основним змістом заняття є лекційний матеріал.

Лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку. Прикладом такої лекції може бути програмоване навчання, де лектор має можливість отримати інформацію про реакцію аудиторії на поставлене питання за допомогою технічних засобів. Можна також рекомендувати такий прийом, як постановка питань на початку лекції чи після кожного її розділу. Якщо відповідь є правильною, викладач продовжує виклад, якщо ж ні - ставить питання і підводить підсумки.

Лекція консультація. Така лекція проводиться з практичних тем або а тем з практичною спрямованістю. Лектор викладає основну інформацію, а потім студенти задають питання. На це можна виділити 50% часу. В кінці лекції викладач підводить підсумки (наприклад, лекція про передовий досвід).

Проблемна лекція - на проблемній лекції включення мислення студентів здійснюється викладачем за допомогою створення проблемних ситуацій. Засобом управління мисленням студентів на навчально-проблемній лекції є система заздалегідь підготовлених викладачем проблемних та інформаційних запитань.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення лекції, як основній формі та методу навчання.
2. Назвіть етапи підготовки до проведення лекції.
3. Назвіть психолого-педагогічні і дидактичні вимоги до проведення лекції у вищій школі.
4. Які є різновиди лекцій? Дайте їм характеристику.
5. У яких випадках, на вашу думку, необхідність використання лекцій у вищій школі зростає? А у яких зменшується?
6. Назвіть засоби, методи, прийоми підвищення ефективності професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції.
7. Яка класифікація засобів навчання вам відома? Що лежить в основі цієї класифікації?
8. Які функції виконують засоби навчання в освітньому процесі?

Завдання для аудиторної роботи

1. Здійсніть порівняльну характеристику проведення лекції в традиційній та активній формі.
2. Презентуйте виступ на тему «Історія лекції».
3. Визначте переваги та недоліки лекційного викладання у сучасних умовах.
4. Назвіть психолого-педагогічні і дидактичні вимоги до проведення лекції у вищій школі.

5. Якими Ви уявляєте "ідеального" лектора та "ідеальну" лекцію?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте повідомлення про доцільність та особливості проведення кожного виду лекцій (тематична лекція, вступна лекція, заключна, оглядова лекція, консультативна лекція, настановча лекція, поточна лекція, лекція- вступ, лекції- конкретизація, лекції- інтеграція, узагальнююча лекція, міні-лекція, кіно(відео)лекція, інструктивна лекція, настановча лекція, лекційний спецкурс).
2. Визначте критерії оцінювання якості лекції. Підготуйте шкалу оцінки.
3. Підготуйте план-конспект лекції з фахової дисципліни.
4. До тематичного словника внесіть основні поняття теми та їх визначення.

Тема 8. Сучасні методи підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять.

Семінарські заняття як форма організації навчання. Види і методика проведення семінарських занять. Функції семінарів та практичних і лабораторних занять. Використання сучасних методів для підготовки та проведення семінарських та практичних занять.

Семінар (лат. *seminarium* – розсадник) - організаційна форма навчання, яка передбачає обговорення проблем, що стосуються прочитаної лекції чи розділу курсу.

Практичне заняття (від гр. *practicos* – діяльний)- форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

Алгоритм проведення практичних занять:

- 1) пророблення теоретичного матеріалу теми заняття, проведення якого відбувається не шляхом повторної доповіді викладача, а шляхом постановки студентам значної кількості логічних питань, що слідує одне за одним (відповісти на 2-3 питання має кожний студент, а не лише бажаючі);
- 2) розв'язання вступної задачі біля дошки викликаним студентом під керівництвом викладача. При цьому викладач показує студентам, як необхідно подавати формули, робити підстановку чисел, зображувати таблиці і графіки;
- 3) самостійне розв'язання студентами задач, записаних викладачем на дошці або вказаних у задачнику. Викладачеві при цьому необхідно безперервно обходити всіх студентів і спостерігати за ходом розв'язання кожним окремим студентом, давати індивідуальні вказівки в міру необхідності;
- 4) за виявлення загального типового утруднення, відповідні роз'яснення необхідно зробити біля дошки, перервавши на 2-3 хвилини самостійну роботу;
- 5) не слід стримувати роботу активних і найбільш здібних студентів, дочікуючись, поки всі розв'яжуть одну певну задачу. Їм доцільно пропонувати додаткові задачі чи розширювати вже записані на дошці;
- 6) необхідно наполягати на тому, щоб навіть прості задачі вирішувались методично правильно: спочатку записувались необхідні співвідношення, потім в них підставлялись би чисельні величини для послідовних розрахунків. Слід наполягати на акуратному і навіть естетичному виді зроблених записів. Молодим викладачам-початківцям, як і студентам, іноді здається, що розв'язання задач біля дошки ефективніше, тому що вдається розв'язати

більше задач, і записи у студентів залишаються повнішими. Проте, це враження – помилкове. Справа не у кількості „побачених” і „прослуханих” задач, а у кількості вирішених самостійно;

7) наприкінці заняття викладач має повідомити тему наступного заняття, з тим, щоб студенти могли до нього підготуватися. Необхідно також дати домашнє завдання, якщо це передбачене методикою кафедри. У цьому випадку наступне заняття повинно розпочатися з перевірки виконання задач і, можливо, з розв’язання найтипівіших з них.

Ефективність семінарських, практичних та лабораторних занять залежить від їх якісного методичного забезпечення. Обов'язковою складовою методичного забезпечення семінарських, практичних та лабораторних занять є інструктивно-методичні матеріали до них.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Які ви знаєте етапи підготовки та проведення семінарського заняття.
2. Назвіть методичні вимоги до семінарських занять.
3. Яка основна мета практичного заняття?
4. Розкрийте особливості підготовки викладача до проведення практичного заняття.
5. Лабораторне заняття. Умови проведення лабораторних занять.
6. Розкрийте мету та особливості проведення консультацій та індивідуальних занять.
7. Розкажіть про методичне забезпечення практичних, семінарських та лабораторних занять.
8. Які показники якості практичного заняття є найголовнішими? Чому?
9. У чому відмінність семінарського та практичного заняття?

Завдання для аудиторної роботи

1. Розкрийте особливості проведення різних видів семінарів, запропонованих А.М. Алексюком:
Семінар запитань і відповідей.
Семінар – розгорнута бесіда (з попередньою підготовкою студентів).
Семінар – коментоване читання.
Класичний семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
Семінар-дискусія (завчасно готуються).
Семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів.
Семінар-конференція (підготовка доповідей, відповіді на питання).
Семінар – вирішення проблемних завдань.
Семінар – прес-конференція .
Семінар – «мозковий штурм».
Семінар-колоквіум.
2. Розкажіть про специфіку проведення просемінарів, семінарів-конференцій та власне семінарських занять. Яку мету вони передбачають? Які види робіт є доречними на таких семінарах? На якому етапі навчання варто проводити просемінар? Чому?
3. Охарактеризуйте типи практичних занять.
(ознайомчі практичні роботи, підтверджуючі практичні роботи, частково-пошукові практичні заняття, дослідні практичні роботи).

Завдання для самостійної роботи

1. Визначте орієнтовні етапи підготовки та проведення семінарського заняття з дисципліни вашого фаху.
2. Запропонуйте власний алгоритм проведення семінарського (практичного) заняття.
3. Розкрийте суть кожного етапу практичного заняття, яке має таку структуру:
  - організаційна частина;
  - мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів;
  - підготовчий етап виконання практичних завдань;
  - самостійна робота студентів над виконанням практичних завдань під керівництвом викладача;
  - заключна частина.
4. Розробіть дидактичний комплект із фахових дисциплін (дисципліна за вибором студентів).
5. Розробити критерії незалежної експертизи дидактичного комплекту.

Тема 9. Сучасні технології навчання.

Сучасні інноваційні технології навчання у вищій школі. Загальна характеристика сучасних інноваційних технологій навчання у вищій школі. Сутність та особливості педагогічної технології навчання. Класифікація педагогічних технологій (інтеграційні технології; ігрові технології; комп'ютерні технології; діалогові технології ; тренінгові технології). Інноваційні методи навчання у ЗВО (групові тренінги, мозкова атака, метод синектики, метод вільних асоціацій, метод кейсів та ін.).

Авторські педагогічні технології — технології, розроблені педагогами-практиками, в яких у різних варіантах поєднано адекватні змісту і цілям різнорівневого і різнопрофільного навчання структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, тренінгові технології.

Інформаційно-комунікаційні технології — сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів та новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу.

Технологія дистанційного навчання — це відкрита розгалужена система дидактичних та інформаційно-комунікаційних технологій, створена за рахунок поєднання потрібних форм, методів і засобів навчання з метою отримання найвищої якості, що використовуються для розроблення системних дистанційних курсів або їхніх модулів; здійснення навчального процесу та керування ним.

Хмарні технології — технології обробки даних, в яких комп'ютерні ресурси надаються інтернет-користувачу як онлайн- сервіси, це і браузерний інтерфейс поштової скриньки, і можливість створення та редагування офісних документів онлайн, і складні математичні обчислення, для яких потужності одного персонального комп'ютера недостатньо.

Завдання для аудиторної роботи

1. Презентуйте одну із запропонованих тем , підготувавши доповідь.
  - Інновації як засіб активізації навчання у ЗВО
  - Проблеми втілення освітньої технології у ЗВО.
  - Предметно-орієнтовані технології.
  - Особистісно-орієнтовані технології навчання у ЗВО.
  - Партнерські технології (технологія співпраці).
  - Види інтенсивних технологій.
  - Мікровикладання, як іноваційний метод навчання студентів магістратури у ЗВО.

Метод проектів як різновид інноваційних педагогічних технологій.

Інформаційна культура педагога.

Медіа освіта.

Телекомунікаційні технології.

Технології дистанційного навчання.

Чинники та критерії ефективності педагогічного процесу при виборі технологій навчання.

Завдання для самостійної роботи

1. Поясніть особливості технологічного підходу до процесу навчання.
2. Поясніть поняття «технологічність в освіті».
3. Чи існує зв'язок між технологією і майстерністю педагога?
4. Які, на вашу думку, негативні та позитивні впливи мають технологічні засоби навчання?
5. Які перспективи та проблеми впровадження нових педагогічних технологій у ЗВО?
6. Розкрийте специфіку використання методів ІКТ: моделювання; системний аналіз; системне проектування; методи передачі, збору, продукування, накопичення, збереження, обробки, передачі та захисту інформації.

Тема 10. Види інноваційних моделей навчання.

Загальні засади педагогічної інноватики. Поняття «інновація», «інноватика», «інноваційна технологія». Умови запровадження інноваційного навчання у вищій школі. Інноваційність у сучасному освітньому просторі. Особливості інноваційної педагогічної діяльності. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності.

Контекстне навчання – інтеграція різних видів діяльності студентів: навчальної, наукової, практичної (збільшення частки практичної роботи здобувача вищої освіти).

Імітаційне навчання – використання ігрових та імітаційних форм навчання. (збільшення частки активних методів навчання).

Проблемне навчання – ініціювання самостійного пошуку здобувачем знань через проблематизацію (викладачем) навчального матеріалу.

(зміна характеру навчального завдання і навчальної праці (з репродуктивного на продуктивний)).

Модульне навчання – зміст навчального матеріалу структурується з метою його максимального засвоєння, супроводжуючись обов'язковими блоками вправ і контролю за кожним фрагментом. (специфічна організація навчального матеріалу в стислому і зрозумілому для здобувача вищої освіти вигляді).

Дистанційне навчання – широкий доступ до освітніх ресурсів, гранично опосередкована роль викладача та самостійна й автономна роль студентів. (Використання новітніх інформаційно-комунікаційних засобів і технологій).

Питання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст понять «інновація», «інноватика», «інноваційна технологія».
2. У чому, на вашу думку, полягає сутність інноваційної педагогічної діяльності?
3. Які антиінноваційні бар'єри у професійній діяльності педагога можуть виникати? Назвіть способи їх подолання.
4. Назвіть критерії готовності педагога до інноваційної професійної діяльності.

5. Розкрийте суть проблемного навчання.
6. Що являє собою контекстне навчання?
7. Які умови організації та проведення дистанційного навчання?
8. Обґрунтуйте доцільність використання дистанційного навчання. Державна політика у сфері використання дистанційних форм навчання.
9. Яка роль студента в умовах дистанційного навчання?

Порівняльна характеристика інноваційних методів навчання

Інноваційні моделі навчання	Ключові особливості	Характеристика традиційної моделі, що розвивається
Контекстне навчання	Інтеграція різних видів діяльності студентів: навчальної, наукової, практичної. Створення умов, максимально наближених до реальних	Збільшення частки практичної роботи студента (з акцентом на прикладну)
Імітаційне навчання	Використання ігрових та імітаційних форм навчання	Збільшення частки активних методів навчання (імітації й імітаційні ігри)
Проблемне навчання	Ініціювання самостійного пошуку (студентом) знань через проблематизацію (викладачем) навчального матеріалу	Зміна характеру навчального завдання і навчальної праці (з репродуктивного на продуктивний, творчий)
Модульне навчання	Зміст навчального матеріалу жорстко структурується з метою його максимально повного засвоєння, супроводжуючись обов'язковими блоками вправ і контролю за кожним фрагментом	Специфічна організація навчального матеріалу в найбільш стислому і зрозумілому для студента вигляді
Повне засвоєння знань	Розроблення варіантів досягнення навчальних результатів (на основі зміни параметрів умов навчання) для учнів з різними здібностями	Увага на фіксації результатів навчання
Дистанційне навчання	Широкий доступ до освітніх ресурсів, гранично опосередкована роль викладача та самостійна й автономна роль студента	Використання новітніх інформаційно-комунікаційних засобів і технологій

Завдання для аудиторної роботи

1. Розкрийте сутність поняття нові технології навчання.
3. Охарактеризуйте суперечності, які зумовлюють необхідність пошуку нових технологій навчання.
4. Назвіть чинники освітнього процесу, що впливають на вибір технологій навчання в системі професійної освіти.

5. Які критерії ефективності впровадження інноваційних технологій у педагогічний процес.
6. Назвіть кількісні та якісні показники ефективності нових технологій на етапі функціонування.
7. Охарактеризуйте поняття «Змішана модель навчання».
8. Які, на вашу думку, інноваційні моделі навчання доречно поєднувати при викладанні дисциплін вашого фаху? Відповідь аргументуйте.
9. Вкажіть на переваги чи недоліки кожної моделі з погляду застосування їх на сучасному етапі для здобуття вашої спеціальності.
10. Що, на вашу думку, передбачає модель інноваційного навчання?

Завдання для самостійної роботи

1. Поміркуйте, якими є вимоги до освітнього рівня фахівців сучасного інноваційного простору? Який викладач потрібен сучасному навчальному закладу?
2. Розкрийте специфіку інноваційного навчання та його роль у розвитку самоцінності особистості.
3. Чим зумовлена важливість співробітництва і співтворчості як характерних рис інноваційності у процесах навчання і виховання?
4. Сформулюйте дефініцію «інформаційна культура» викладача ЗВО.
5. Які ви знаєте технології дистанційного навчання? Які функції викладача в дистанційному навчанні?
6. Визначте функції і роль студентів при проведенні лекційного заняття в активній формі.
7. Охарактеризуйте поняття «Змішана модель навчання».

Теми наукових повідомлень:

1. Інноваційні методи навчання у ЗВО як інструмент інтернаціоналізації вищої освіти України.
2. Сучасні інноваційні методи викладання економічних дисциплін.
3. Інноваційні технології навчання у діяльності ЗВО.
4. Інноваційні технології та методи навчання як фактор удосконалення навчального процесу.
5. Відкриті онлайн-курси у системі сучасної освіти.
6. Інтелектуально-конкурентні ігри як креативний механізм активізації освітнього процесу.
7. Мистецтво презентації.

Завдання для обговорення:

1. Прокоментуйте характерні риси дистанційної освіти: гнучкість, модульність, паралельність, економічність. Технологічність, доступність, інтернаціональність, нова роль викладача, позитивний вплив на здобувача, підвищення якості освітнього процесу.
2. Охарактеризуйте основні технології дистанційної освіти: кейс-технологію, TV – технологія, мережну технологію.
3. Здійсніть порівняльну характеристику традиційного і дистанційного навчання за такими ознаками:

- Освітня парадигма
- Сутність процесу навчання
- Роль викладача
- Роль студента
- Навчальна програма термін навчання
- Основні засоби навчання
- Додаткові інформаційні джерела з курсу
- Період активної освіти в житті.

Теми наукових повідомлень:

- Відкриті онлайн-курси у системі сучасної освіти.
- Інтелектуально-конкурентні ігри як креативний механізм активізації освітнього процесу.
- Мистецтво презентації.

Тема 11. Сучасні технології активного навчання у вищій школі.

Інтерактивні методи, форми і прийоми. Рольові та ділові ігри. Кейс-метод. Педагогічні технології. Веб-квест. ТанDEM. Технології та етапи проведення «Мозкового штурму». Банк педагогічних ідей як організаційна форма інноваційного освітнього процесу. Інтерактивні технології (відеоконференції).

Технологія активного навчання передбачає використання активних методів навчання (*метод проєктів, моделювання професійних ситуацій, рольові та ділові ігри, проведення «круглих столів»* тощо), орієнтованих на особистість студента, на його активну участь у саморозвитку, отримання якісних знань, професійних умінь, творче рішення конкретних проблем.

Метод проєктів є одним із активних методів навчання. В основі методу проєктів лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок студентів і критичного мислення, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі.

Метод моделювання конкретних ситуацій є сильним мотивуючим фактором, оскільки дозволяє обговорювати проблеми, пов'язані з майбутньою спеціальністю.

Ділові бесіди і рольові ігри – метод імітації прийняття управлінських рішень у різних виробничих ситуаціях – відносять до активних методів навчання, так як діяльність студента носить продуктивний, творчий, пошуковий характер. Ці методи стимулюють пізнавальні інтереси, підвищують мотивацію і сприяють активізації навчального процесу

Круглий стіл – це одна з організаційних форм пізнавальної діяльності студентів, що дозволяє закріпити отримані раніше знання, заповнити відсутню інформацію, сформулювати вміння розв'язувати проблеми, зміцнити позиції, навчитися культурі ведення дискусії. Характерною рисою «круглого столу» є поєднання тематичної дискусії з груповою консультацією. Поряд з активним обміном знаннями, у студентів виробляються професійні вміння викладати думки, аргументувати свої міркування, обґрунтовувати запропоновані рішення і відстоювати свої переконання.

Активне навчання являє собою таку організацію та ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів.

Питання та завдання для самоконтролю

1.Що лежить в основі активних методів?

2. Ділова гра, як метод активного навчання.
3. Позитивні фактори в застосуванні ділових ігор.
4. Яка структура проведення Веб-квесту?
5. Що являють собою імітаційні та неімітаційні методи?

Завдання для аудиторної роботи

1. Особливості використання методу «Робота в малих групах».
2. Ділова гра як спосіб відтворення змісту майбутньої професії.
3. Ролева гра як засіб інтенсифікації навчального процесу.
4. Кейс-метод як інструмент професійно-діяльнісного навчання.
5. За яких обставин використання «Мозкового штурму» є ефективним?
6. Яких правил необхідно дотримуватися учасникам «Мозкового штурму» з метою більшої ефективності роботи?
7. Якою має бути поведінка керівника групи при використанні методу «Мозкового штурму»?

Завдання для самостійної роботи

1. Розробіть алгоритм проведення семінару з використанням інтерактивних методів.
2. Презентуйте різні види педагогічних технологій.
3. Підготуйте та проведіть в аудиторії фрагмент семінарського заняття з використанням однієї з технологій.
4. Запропонуйте і обґрунтуйте проблему, яку можна вирішити одним із видів методу «мозкового штурму» (Наприклад, розв'язання педагогічної ситуації). Сформулюйте мету та завдання до обраної теми. Підготуйте перелік ідей вирішення поставленої задачі.
5. Підготуйтеся до проведення «Мозкового штурму» з проблеми свого фаху.

Теми наукових повідомлень:

1. Використання інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу.
2. Інноваційні технології та методи навчання як фактор удосконалення навчального процесу

Тема 12. Організація самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студентів, її сутність та значення. Умови ефективної організації та успішного виконання самостійної роботи студентів. Види, форми та обсяг самостійної роботи студентів. Навчально-методичне забезпечення самостійної навчально-пізнавальної діяльності, науково-дослідної та індивідуальної роботи студентів. Сучасні методи організації самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студентів — це спланована робота студентів, що виконується за завданнями та під методичним керівництвом викладача, але без його безпосереднього керівництва.

Основні види самостійної роботи

- робота з підручниками, навчальними посібниками, першоджерелами на лекціях, семінарах і у позанавчальний час (конспектування, реферування, складання тез тощо);
- робота з конспектами до проведення лекційних занять і після них;
- робота у лабораторіях, на практичних заняттях, над документами тощо;
- виконання вправ, розв'язання завдань, самостійні спостереження, написання творів та переказів;
- підготовка доповідей, наукових повідомлень, переклад спеціальної літератури і завдань;
- виконання індивідуальних завдань (курсіві, дипломні, магістерські роботи, науково-дослідна робота у позанавчальний час).

Умови ефективної організації самостійної роботи студентів

- комплексний підхід до організації самостійної роботи студентів в усіх формах навчальної роботи;
- поєднання усіх рівнів самостійної роботи студентів;
- забезпечення контролю за якістю виконання (вимоги, консультації);
- варіативність форм контролю.

Умови успішного виконання самостійної роботи

- умотивованість навчального завдання (для чого, чому сприяє);
- чітка постановка пізнавальних завдань;
- володіння алгоритмами виконання роботи, знання студентом способів її виконання;
- чітке визначення викладачем обсягу роботи, термінів представлення форм звітності;
- визначення видів консультаційної допомоги (настановчі, тематичні, проблемні консультації);
- критерії оцінки, звітності тощо;
- види та форми контролю (практикум, контрольні роботи, тести, семінар тощо).

Складовою самостійної роботи студентів є науково-дослідна робота (НДРС), значення якої останнім часом суттєво зросло. Законом України "Про освіту" визначено, що науково-дослідна робота є складовою підготовки фахівців, тому НДРС повинна стати невід'ємним компонентом підготовки фахівців з вищою освітою.

Масові заходи в системі організації НДРС

- наукові студентські конференції;
- студентські олімпіади;
- конкурси наукових студентських робіт.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Основні положення організації самостійної роботи студентів.
2. Чим визначається зміст самостійної роботи студента?
3. Які є форми організації самостійної роботи студентів?
4. Назвіть основні види самостійної роботи студентів.
5. Назвіть умови ефективної організації самостійної роботи студентів.
6. Види індивідуальних завдань.
7. Особливості організації науково-дослідної роботи студентів.
8. Які сучасні методи є ефективними в організації самостійної роботи студентів ЗВО?

Завдання для аудиторної роботи

1. Назвіть принципи, на яких базується позааудиторна робота студентів.
2. Умови ефективності самостійної роботи студентів.

3. Залежність результативності СРС від використання методів організації освітнього процесі.
4. Роль навчально-методичного забезпечення в організації СРС.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробіть ряд завдань для самостійної роботи студентів з окремої теми фахового спрямування.
2. Підберіть тематику наукових повідомлень до однієї з тем фахової дисципліни.
3. Зробіть аналіз наукових статей про організацію позааудиторної роботи у ЗВО.

Тема 13. Педагогічний контроль у системі освіти.

Функції і принципи контролю. Види, форми і методи контролю.

Організація контролю. Поняття про ECTS. Порядок призначення кредитів ECTS.

Види та форми контролю

- *поточний (оперативний) (індивідуальний чи груповий контроль засвоєння навчального матеріалу, перевірки підготовленості студента до виконання завдання, лабораторної чи практичної роботи.* Основними формами перевірки знань можуть бути колоквіуми, співбесіди, письмові фронтальні опитування, домашні завдання, тестування тощо. Мета поточного контролю – перевірка рівня готовності студента виконувати конкретну роботу.

- *Модульний (є, з одного боку, стимулятором повторення матеріалу, що вивчався, забезпечує поглиблення, корекцію та закріплення навчального матеріалу, з іншого боку, забезпечує перехід навчального матеріалу у довгострокову пам'ять; передбачає виконання письмових модульних контрольних робіт (тести, індивідуальні завдання, що містяться в контрольних роботах, розв'язання виробничих ситуацій тощо).* Мета модульного контролю – визначення рівня знань, сформованості умінь після вивчення частини (модуля) навчальної дисципліни.

- *Підсумковий (включає семестровий контроль та державну атестацію студента).*

Мета підсумкового контролю – оцінка результатів навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні або на окремих його завершених етапах (кінець семестру).

Семестровий контроль проводиться у формах семестрового екзамену, диференційованого заліку або заліку з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою і в терміни, встановлені навчальним планом.

Семестровий екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр, що проводиться як контрольний захід. Оцінювання знань студентів з навчальних дисциплін, формою підсумкового контролю яких є екзамен, здійснюється на основі результатів поточного контролю та модульного контролю знань. Перелік питань, що охоплюють зміст програми дисципліни, критеріїв оцінювання екзаменаційних завдань, визначаються викладачем і включаються до робочої програми дисципліни та доводяться до відома студентів на початку семестру.

Семестровий диференційований залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з певної дисципліни на підставі результатів на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях, виконання індивідуальних завдань (поточний контроль) та результатів модульної контрольної роботи. Семестровий диференційований залік планується при відсутності екзамену, передбачає обов'язкову присутність студентів. За диференційований залік студент може отримати максимально 40 балів. Оцінюється за чотирибальною шкалою (за національною системою оцінювання) – “відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”) і (за шкалою ECTS) – А, В, С, D, E, F, F.

Семестровий залік – це форма підсумкового контролю, що полягає з оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях (поточний контроль) та результатів модульної контрольної роботи. Семестровий залік планується при відсутності екзамену, передбачає обов'язкову присутність студентів. За диференційований залік студент може отримати максимально 40 балів. Результати складання семестрових заліків оцінюються за двобальною шкалою – “зараховано”, “не зараховано” (за національною системою) і А, В, С, D, E, FX, F (за шкалою ECTS).

Види контролю: попередній, поточний, підсумковий, індивідуальний, фронтальний, комбінований, груповий.

Методи контролю – це способи забезпечення зворотнього зв'язку (одержання інформації про стан і характер пізнавальної діяльності студентів, ефективності роботи викладача). Залежно від характеру завдань і засобів забезпечення зворотного зв'язку можна розділити на такі групи:

- методи спостереження викладача за роботою студентів;
- усні методи: бесіда, аналіз виступу студента на практичному чи семінарському занятті, пояснення виконаного завдання, усний звіт про виконане завдання, усний звіт про підсумки педагогічної практики та ін. повідомлення студентів;
- письмові методи: контрольні роботи студентів, доповіді, реферати, письмові звіти, творчі роботи, курсові, бакалаврські дипломи, магістерські роботи, тези, конспекти, статті, повідомлення;
- графічні методи: рисунки, графіки, таблиці, схеми, креслення; комплексні методи: облік виконання лабораторних робіт, роботи у майстернях, у полі, на підприємстві, роботи під час педагогічної практики;
- технічні методи: облік роботи у комп'ютерних класах.

Кожен метод використовується залежно від обставин і особливостей підготовки студентів. Один і той же метод в одних випадках може бути ефективним, в інших – ні.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення понять "діагностика", "контроль", "перевірка", "оцінка", "прогнозування", назвіть їх структурні компоненти.
2. Розкрийте зміст основних функцій діагностики знань і умінь студентів у вищому навчальному закладі.
3. Визначте сутність і основні завдання кожного з видів контролю.
4. Схарактеризуйте основні форми організації і відповідні їм методи поточного контролю знань, умінь студентів.
5. У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних дидактів немає єдиного погляду на визначення статусу заліків, іспитів, колоквиумів тощо. Їх непослідовно називають і формами організації контролю, і способами останнього. Сформулюйте і аргументуйте власну точку зору на зазначену проблему.
6. Наведіть перелік типових, на Ваш погляд, помилок системи оцінювання у вищій школі.
7. Порівняйте національну та зарубіжні моделі моніторингу якості вищої освіти. Знайдіть спільні та відмінні риси.
10. Назвіть види, форми організації та методи контролю навчальних досягнень студентів, шляхи їх удосконалення. (поточний, модульний, семестровий)

Завдання для аудиторної роботи

1. Прокоментуйте та доповніть перелік педагогічних вимог до контролю успішності студентів:
  - ясність і конкретність мети контролю;об'єктивність, що виявляється у створенні таких умов, за яких студенти можуть максимально повно виявити свої знання, а також у висуненні єдиних вимог до них;
  - систематичність;
  - всебічність контролю - забезпечення перевірки теоретичних знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок;
  - різноманітність видів, форм організації і методів контролю;
  - врахування специфіки навчальної дисципліни;
  - врахування індивідуальних особливостей студентів;
  - доброзичливість, забезпечення позитивної емоційної атмосфери в ході контролю;
  - зрозумілість критеріїв оцінки, поєднання оцінки з самооцінкою;
  - аргументованість оцінки, її високий авторитет, неприпустимість упередженого ставлення до студентів;
  - єдність вимог з боку науково-педагогічних працівників.
2. З'ясуйте переваги та недоліки використання методів тестового, усного, письмового контролю навчальних досягнень студентів.

Завдання для самостійної роботи

1. Складіть питання для колоквиуму з дидактики вищої школи.
2. Розробіть завдання для проміжного контролю з фахової дисципліни.
3. Розробіть дидактичний тест на одну з тем професійного спрямування.
4. Складіть термінологічний словник за текстом лекції (опрацьованої статті) професійного спрямування.
5. Які види роботи ви запропонуєте для проведення взаємоконтролю та самооцінювання.

Тема 14. Поняття про Європейську кредитно-трансферну та систему накопичення ECTS, принципи, шляхи і засоби її адаптації до вищої освіти України

Загальна характеристика ECTS, умови користування нею. Особливості призначення ECTS

Поняття про кредити ECTS, їх призначення. Процедура присвоєння та перезарахування кредитів ECTS

ECTS – європейська система перезарахування та накопичення кредитів. Це один з найважливіших механізмів взаємного визнання навчальних досягнень студентів та їх кваліфікацій. ECTS була розроблена у 1989 – 1990 навчальному році у вигляді 5-річного пілотного проекту, в якому взяли участь 145 ЗВО з таких академічних напрямів як бізнес-адміністрування, хімія, історія, інженерна механіка та медицина. Цей експеримент проводився в рамках програми «ІРАЗМЕС». У подальшому дана система була рекомендована Конференцією Ради «Forum Conference of the Higher Education Research Comitee» (Malta, 1994), Конвенцією ради Європи ЮНЕСКО з визнання кваліфікацій у вищій освіті в Європейському регіоні тощо. Європейська комісія включила ECTS до своєї програми «СОКРАТЕС».

ECTS базується на 3-х ключових елементах:

- на інформації (стосовно навчальних програм і досягнень студентів);
- на взаємній угоді (між закладом-партнером і студентом);
- на використанні кредитів ECTS (визначають навчальне навантаження для студентів).

ECTS перш за все використовуються студентами, викладачами та закладами, які прагнуть навчання за кордоном зробити невід'ємною складовою освіти студентів.

ECTS – не регулює змісту, структури чи еквівалентності навчальної програми – це питання якості, яка має визначатись самими навчальними закладами для укладання двосторонніх чи багатосторонніх угод про співпрацю. ECTS забезпечує прозорість і сприяє визнанню освіти.

ECTS дає можливість для подальшого навчання за кордоном. З ECTS студент може віддати перевагу тому, щоб залишитись у закордонному закладі – можливо, для отримання вищого ступеня, чи перейти до іншого ЗВО.

ECTS забезпечує прозорість такими засобами:

- *кредитами ECTS* – вони є числовим еквівалентом оцінки, яка призначається розділам курсу для окреслення обсягу навчального навантаження студентів;

- *інформаційним пакетом* (письмова інформація для студентів, викладачів про навчальні заклади, факультети, організації, структуру навчання та розділів курсу);

- *переліком оцінок з навчальних дисциплін*, який відображає досягнення студентів у навчанні;

- *навчальним контрактом*, що стосується навчальної програми, яка буде вивчатись, і кредитів ECTS, які будуть присвоюватись за успішне її закінчення; він є обов'язковим як для місцевого, так і закордонного закладів (home and host institutions), а також і для студентів.

Щоб навчання за кордоном визнавалось, головну роль повинні відігравати координатори ECTS, оскільки їхнє основне завдання – займатись навчальними та адміністративними аспектами ECTS.

Обґрунтовано основні *умови користування ECTS*. Система ECTS буде використовуватись успішно, коли у цьому процесі участь буде добровільною, прозорою, гнучкою; коли пануватиме клімат взаємної довіри. Повинен бути створений спеціальний штат із використання ECTS.

1. Координатор ECTS від навчального закладу.

2. Координатор ECTS від кафедр (факультетів), який здійснюватиме контроль за викладанням дисциплін на всіх факультетах.

3. Призначення кредитів ECTS для блоків курсу.

4. Випуск інформаційного пакета щодо всіх навчальних дисциплін, в яких буде використовуватись ECTS рідною мовою та однією з мов країн ЄС.

5. Використання форм заяв для студентів, перелік оцінюваних дисциплін і навчальних контрактів.

Кредити ECTS є числовим еквівалентом оцінки (від 1 до 60), яка призначена для розділів курсу з метою здійснення характеристики навантаження студента для завершення вивчення курсу. Кредити окреслюють обсяг роботи студента під час навчання у ЗВО (лекції, семінарські, практичні заняття, консультації, виробнича практика, самостійна робота, іспити, заліки). Тобто, кредитами охоплюється вся робота студентів, не лише аудиторна.

Кредити – це відносна міра навчального навантаження студента, котра визначає, яку частину займає один блок дисципліни в загальному річному навантаженні. В ECTS – річне навчання складає 60 кредитів; семестр – 30 кредитів; триместр – 20 кредитів.

Кредити призначаються усім наявним розділам курсу – обов'язковим та факультативним (тобто нормативним та варіативним). Виділяються вони і на дипломний проект, кваліфікаційну роботу, виробничу практику, оскільки ці «розділи» є офіційною частиною з присвоєння відповідного кваліфікаційного рівня. Кредити ECTS визначаються загальною кількістю годин, відведених на вивчення дисципліни. Між ними та аудиторним

часом вивчення дисципліни існує зв'язок: але до кредитів, відведених на аудиторне навчання, мають бути доданими і кредити, відведені на позааудиторну роботу.

Повне визнання освіти передбачає:

- період навчання за кордоном замінює порівнюваний період навчання вдома;
- закордонні форми оцінювання замінюють форми оцінювання у місцевому закладі.

Студенти, які навчались у закордонному ВНЗ, мають пройти процедуру *перезарахування кредитів ECTS*. Місцеві і закордонні заклади готують інформацію та обмінюються переліком оцінок з дисципліни («Перелік оцінок дисциплін») для кожного студента, який бере участь у ECTS до і після навчання за кордоном. Копії цих переліків додаються до особової справи студентів. Місцевий ЗВО визнає загальну суму кредиту, одержану його студентами у закладах-партнерах за кордоном.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що ви розумієте під системою ECTS, коли і ким вона була розроблена?
2. Обґрунтуйте елементи ECTS.
3. Основна мета використання системи ECTS та засоби її реалізації.
4. У чому ви вбачаєте сутність кредитів ECTS?
5. Яке відношення вони мають до індивідуальної та самостійної роботи студентів?
6. У чому полягає сутність перезарахування кредитів і за яких умов це відбувається?
7. У чому ви вбачаєте проблеми з використання системи ECTS у вітчизняних ЗВО?
8. Якою є, на вашу думку, роль процедури присвоєння кредитів ECTS у створенні умов для продовження вашого навчання у ЗВО інших країн Європи та світу?
9. Розкажіть про умови користування ECTS.

Завдання для самостійної роботи

1. Прокоментуйте основні засоби, якими ECTS забезпечує прозорість:
  - кредитами ECTS;
  - інформаційним пакетом;
  - переліком оцінок з навчальних дисциплін;
  - навчальним контрактом.
2. Опишіть процедуру призначення кредитів ECTS.

ТЕМИ НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ

1. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів.
2. Види інновацій в лекції (проблемна, бінарна, лекція-діалог, рефлексивна та ін.): організація, характеристика, аналіз та самоаналіз.
3. Традиційні та інноваційні нетрадиційні семінарські, практичні (лабораторні) заняття. Структура та план-конспект семінарського, практичного заняття в інноваційній активній формі
4. Суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем та студентами як основа інноваційного викладання.
5. Психологічні засоби, методи, прийоми підвищення ефективності професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції, на семінарських заняттях та іспиті.
6. Методологічні аспекти організації модульно-рейтингового навчання і підготовки.

7. Методика організації курсового і дипломного проектування. Організація практичної підготовки спеціалістів.
8. Організація проблемного навчання, види інтенсивних технологій.
9. Ігрові інтерактивні технології, дидактичні ігри в процесі оволодіння змістом дисципліни.
10. Педагогічний вплив на розвиток творчої особистості. Технологія управління навчально-творчою діяльністю студентів.
11. Організація та проведення дидактичних ігор в системі управління навчально-творчою діяльністю студентів.
12. Організація навчально-дослідної роботи студентів.
13. Інноваційні методи інтерактивного навчання. Переваги методу кейсів.
14. Застосування дистанційних та медіа технологій навчання як інновація у освітньому процесі.
15. Основні тенденції та перспективи дистанційного навчання в умовах інформаційного суспільства.
16. Прогресивні технічні новинки у навчальному процесі вищої школи.
17. Створення освітнього медіа середовища у закладі вищої освіти.
18. Запровадження Інтернет технологій для самостійної роботи студента.
19. Розвиток пошуковості та наукової творчості студентів засобами інноваційних методів викладання.
20. Організація роботи студентів у малих групах, навчальні тренінги як основи розвитку пошукової позиції.

Алгоритм підготовки доповіді

Доповідь – виступ, промова, публічне повідомлення на певнумому. Студент готує доповіді на семінарське заняття, робить повідомлення про результати свого дослідження під час захисту дипломної роботи або реферату.

1. Підготовка доповіді може здійснюватися за таким алгоритмом:

- визначення теми і мети доповіді;
- підбір необхідного матеріалу для змісту доповіді;
- складання плану доповіді, логічний розподіл зібраної інформації;
- композиційне оформлення доповіді;
- завдання, запам'ятовування тексту доповіді, підготовка тез виступу;
- «розігрування» доповіді, тобто виголошення доповіді з відповідною інтонацією, мімікою, жестами.

Композиційно-логічне оформлення доповіді визначається її планом, який має відображати зовнішню структуру виступу. Це передбачає заздалегідь продуманий розвиток теми, змістову схему мовлення, логіку переходу від одного питання до іншого, грамотність мови, багатство і стилістичні її особливості, поєднання раціональних і емоційних компонентів мовлення.

Як правило, елементами композиції доповіді є вступ, визначення предмета виступу, зміст повідомлення, підтвердження (спростовування) іншої інформації, висновок.

2. Психологічна готовність виступати перед аудиторією.

Студенти під час семінарських занять мають нагоду виступати перед аудиторією. Багато хто має добре розвинені комунікативні здібності, які допомагають проявити себе публічно і одночасно відчувати впевнено. Проте для деякого навіть відповісти на запитання викладача під час заняття – справжнє випробування. Щоб подолати страх перед аудиторією, необхідно ретельно підготуватися до виступу і ґрунтовно засвоїти матеріал, який будете виголошувати:

- ретельно вивчіть зміст доповіді;
- складіть план виступу;

- підготуйте наочність (графіки, таблиці, роздатковий матеріал тощо), який допоможе Вам краще передати зміст теми і сприятиме утриманню уваги аудиторії;
- продумайте актуальні приклади з життя, підберіть цікаву інформацію з додаткової літератури.

План виступу – це підґрунтя повідомлення, яке потім Ви зможете доповнювати новим змістом, власними думками та ідеями, якими поділитися з аудиторією:

- продумайте основні питання Вашої теми (виступ обов'язково повинен мати вступ, основну частину і висновок);
- підберіть афоризми, цитати або висловлювання відомих людей;
- запишіть головні фрази, що відображають суть Вашої теми.

3. Як виступати?

- стежте за часом (якщо є регламент);
- не спирайтеся ліктями на стіл (кафедру), тримайте пряму поставу, уникайте нервових рухів (смикання волосся, гра з ручкою, складання рук на животі тощо);
- стійте так, щоб аудиторія могла Вас добре бачити;
- супроводжуйте своє мовлення відповідними емоціями;
- використовуйте жести – чим багатша жестикуляція, тим виразнішим буде Ваше мовлення;
- підтримуйте зоровий контакт з аудиторією – охоплюйте поглядом усіх присутніх, а не лише тих, хто сидить спереду й уважно Вас слухає;
- говоріть з ентузіазмом і впевнено;
- варіюйте тоном свого голосу, не говоріть монотонно (іноді потрібно говорити тихіше, а іноді – голосніше);
- повторюйте основну думку – вона краще засвоюватиметься аудиторією;
- добре продумайте, яку термінологію і слова використовувати, щоб правильно передати свою думку.

Орієнтовна тематика індивідуальних повідомлень

1. Інноваційні методи навчання. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
2. Методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.
3. Педагогічний професіоналізм викладача закладу вищої освіти.
4. Основні компоненти педагогічної культури.
5. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності;
6. Структура педагогічного спілкування.
7. Поняття якості вищої освіти.
8. Класифікація стилів і моделей спілкування.
9. Психологічні засоби, методи, прийоми підвищення ефективності професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції, на семінарських заняттях та іспиті.
10. Лекція як форма організації навчального процесу.
11. Мовна культура у науковому і навчальному спілкуванні викладача.
12. Студентство як соціальна група.
13. Інноваційні методи інтерактивного навчання. Переваги методу кейсів.
14. Банк педагогічних ідей як організаційна форма інноваційного освітнього процесу.
15. Адаптація студентства у вищому навчальному закладі.
16. Психологічні типи студентів.
17. Застосування дистанційних та медіа технологій навчання як інновація у

освітньому процесі.

18. Поняття про дидактику вищої школи. Основні категорії дидактики.
19. Прогресивні технічні новинки у навчальному процесі вищої школи.
20. Сутність та класифікація педагогічних технологій.
21. Види самостійної роботи студентів.
22. Сутність понять освітні технології, педагогічні технології, навчальні технології.
23. Кредитно-модульна технологія навчання.
24. Характеристика нових інформаційних технологій та технологій дистанційного навчання.
25. Формування основ наукової творчості студентів у процесі реалізації інноваційних методів викладання.
26. Психолого-педагогічні засади організації самостійної навчальної роботи студентів.
27. Суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем та студентами як основа інноваційних методів викладання.
28. Педагогічний вплив на розвиток творчої особистості.
29. Концептуальні основи управління навчально-творчою діяльністю.
30. Проблема єдності навчальних і виховних завдань у інноваційному лекційному курсі.

Орієнтовна тематика індивідуальних завдань

Завдання 1. Розробити модель (графічну структуру) готовності фахівця до професійно-педагогічної діяльності за структурно-логічною схемою:

- професійна свідомість;
- професійна технологія;
- професійна техніка.

Завдання 2. Розробити проект інтерактивного навчання, визначити особливість обраної інтерактивної методики, її професійно-педагогічне завдання у формуванні професійних якостей.

Завдання 3. Організувати прес-конференцію на тему: «Складові професійної майстерності викладача ЗВО».

Завдання 4. Підготуйте вид роботи одним із активних методів (виберіть тему, поставте завдання чи сформулюйте проблему, запропонуйте метод для організації роботи).

Завдання 5. Розробити дидактичний тест на одну з тем професійного спрямування.

Завдання 6. На основі професіографічного аналізу розробити блок-схему функціональної структури професійної діяльності викладача ЗВО.

Завдання 7. Розкрийте сутність поняття професійно-педагогічна готовність викладача, визначте основні структурні складові даного поняття.

Завдання 8. Письмово проаналізуйте власну професійно-педагогічну готовність на основі виконаних тестів.

Завдання 9. Оберіть тему (проблему) для дискусії за методом «Мозкового штурму». Сформулюйте мету та завдання до обраної теми. Підготуйте перелік ідей вирішення поставленої задачі.

Завдання 10. Складіть термінологічний словник за текстом лекції (опрацьованої статті) професійного спрямування.

Завдання 11. Складіть опорний конспект лекції з теми. (план, мета, завдання, ключові поняття, засоби активізації сприйняття та засвоєння лекційного матеріалу).

Завдання 12. На прикладі діяльності науково-педагогічного працівника здійсніть аналіз структури його педагогічної діяльності.

Завдання 13. Підготуйтеся до дискусії «Професійно значущі якості».

(Домінантні якості, периферійні якості, негативні якості, професійні протипоказання).

Завдання 14. Охарактеризуйте основні складові іміджу лектора (зовнішній вигляд, манери поведінки, жестикуляція, міміка, мова (тембр і темп мовлення, інтонація, гучність, ритм, правильність), навички комунікації).

Завдання 15. Охарактеризуйте основні види методичного забезпечення семінарських, практичних лабораторних занять.

Завдання 16. Складіть опорний конспект семінарського заняття з самостійно обраної теми професійного спрямування, використовуючи активні методи навчання.

Завдання 17. Складіть дайджест (огляд статей, аналітичних документів, закону про вищу освіту) до питання щодо суті, витоків і специфіки інноваційного навчання у ЗВО (наприклад, особистісно орієнтованого навчання).

Завдання 18. Визначте особливості технології модульного навчання та порівняйте її з традиційним навчанням.

Завдання 19. Підготуйте порівняльну таблицю «Переваги та недоліки дистанційного навчання».

Завдання 20. Проаналізуйте наведені висловлювання видатних особистостей, що націлюють і надихають викладача ЗВО на самовдосконалення. Висловлювання:

1. Як ніхто не може дати іншому того, чого не має сам, так не може розвивати, виховувати й навчати той, хто сам не розвинений, не вихований, не освічений (Адольф Дістервег «Керівництво до освіти німецьких учителів»).
2. Розвиток і освіта жодної людини не можуть бути дані або повідомлені. Будь-хто, хто бажає до них прилучитися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власною напругою. Ззовні вона може одержати тільки спонування... Тому самодіяльність – засіб і одночасно результат освіти (Адольф Дістервег «Керівництво до освіти німецьких учителів»).
3. Примушуй себе робити те, що не хочеться, але треба. Обов'язок – головне джерело волі (В. О. Сухомлинський).
4. Вважай нещасливим той день або ту годину, коли ти не засвоїв нічого і нічого не додав до своєї освіти (Я. А. Коменський).
5. Поглиблювати свої знання можна лише тоді, коли дивишся безпосередньо в очі своєму незнанню (К. Д. Ушинський).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аксіологічний підхід (гр.axios – цінний), або ціннісний, що поєднує теорію і практику. Цінності – це перевага певних смислів і побудованих на цій основі способів поведінки. До цінностей суспільства належать лише ті позитивно значимі явища та їх властивості, що пов'язані із соціальним прогресом. Постійними на різних етапах розвитку суспільства є загальнолюдські цінності: порядність, чесність, гідність, щирість, справедливість, гуманність, толерантність та ін. У центрі аксіологічного мислення знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. Наш світ – це світ цілісної людини. Тому важливо навчитись бачити те спільне, що не лише об'єднує людство, а й характеризує кожен окрему людину. В основі *педагогічної аксіології* лежить розуміння і ствердження цінності людського життя, виховання, навчання, освіти в цілому і педагогічної діяльності (Н.Є. Мойсеюк). Значимою цінністю є ідея всебічно і гармонійно розвиненої особистості, що пов'язана з ідеєю справедливого суспільства, яке здатне реально забезпечити кожній людині умови для максимальної реалізації її можливостей.

Багатоваріантність вищої освіти - створення в педагогічній системі вищої освіти умов вибору, надання кожному суб'єктові освіти шансу на успіх, стимулювання студентів до самостійного вибору; забезпечення розвитку альтернативного й самостійного мислення.

Багаторівневість вищої освіти - ступеневість вищої освіти, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям та інтересам людини. Момент завершення навчання на кожному етапі - якісна завершеність освіти.

Бар'єри педагогічного спілкування – перешкоди, які виникають у процесі встановлення викладачем контакту зі студентами. Соціальний бар'єр: зумовлений переважанням рольової позиції педагога у системі педагогічної взаємодії; спостерігається навмисна демонстрація ним над вихованцями своєї переваги і свого соціального статусу. Фізичний бар'єр пов'язаний з неправильністю організації фізичного простору під час взаємодії, що призводить до ізольованості викладача, який ніби намагається сховатись за стіл, стілець. Смысловий (інтелектуальний) бар'єр виникає, коли зміст лекції, практичного заняття, мовні засоби його передачі не адаптовані викладачем до рівня сприйняття студентами, що призводить до зниження їхнього інтересу до предмету викладання, створює дистанцію у спілкуванні. Естетичний бар'єр виникає через несприйняття співрозмовником (студентом, викладачем) зовнішнього вигляду, особливостей міміки, жестикуляції. Емоційний бар'єр спричиняється невідповідністю полюсів емоцій викладачів та студентів. Невідповідність настроїв, наявність негативних емоцій призводить до деформації сприймання. Психологічний бар'єр (установки) виявляється як негативна установка, сформована на підставі попереднього досвіду, неспівпадання інтересів партнерів по спілкуванню. Типовими психологічними бар'єрами є страх перед аудиторією, поганий контакт, звуження функцій спілкування (переважає інформаційна), негативна установка на курс, групу, факультет, страх перед педагогічними помилками, наслідування.

Вища освіта - це рівень освіти, який здобуває особа у ЗВО у результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу освоєння змісту навчання, який ґрунтується на повноцінній середній освіті, неповній чи базовій вищій освіті відповідно до напрямку підготовки та спеціальності за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем та завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації. Освіченою людиною є особа, в якій наявні знання та вміння з основних сфер життєдіяльності, вона характеризується високим рівнем розвитку особистості; у неї сформовані світогляд та моральні принципи, поняття та почуття мають шляхетну та піднесену спрямованість.

Гра рольова — спільна групова гра, у якій учасники виконують різні соціальні ролі.

Гра сюжетна — гра, у якій відтворюються різні сюжети з реального життя, розповідей тощо.

Група — соціальна спільність людей, об'єднаних на основі ознак, що належать до спільно виконуваної діяльності, у тому числі й спілкування.

Гнучкість знань - знаходження варіативних способів застосування знання при зміні ситуації чи здатність запропонувати декілька способів застосування однієї і тієї ж ситуації

Ґрунтовність знань - тривале збереження в пам'яті та відтвореність знань за необхідних обставин.

Ґуманізація - орієнтація освітньої системи на визначення особистості студента як найвищої цінності, на розвиток і становлення взаємодії між викладачем і студентом; на врахування прав кожної людини; збереження і зміцнення її здоров'я, культивування почуття власної гідності, розвитку особистісного потенціалу.

Ґуманітаризація - орієнтація на засвоєння змісту освіти, залежного від його рівня і типу, що дає можливість розв'язувати головні соціальні проблеми на користь і в ім'я людини; дозволяє майбутньому фахівцеві вільно взаємодіяти з представниками різних націй та народностей,

будь-якого фаху, соціального статусу; добре знати рідну мову, історію, культуру; вільно володіти іноземними мовами, бути економічно та юридично грамотними.

Діяльнісний підхід – визнання діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості (її виховання, навчання, освіти).

Діяльність педагогічна є одним із видів професійної діяльності, вона може бути представлена через змістову характеристику її компонентів: мета: формування особистості вихованця; суб'єкт: викладач, колектив науково-педагогічних працівників; об'єкт: студент, викладачі-колеги; сукупність дій та операцій, за допомогою яких реалізується діяльність (способи, прийоми впливу педагога на студентів); результати діяльності: рівень сформованості необхідних властивостей вихованців, відповідних знань, умінь та навичок.

Діяльність науково-педагогічна – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки фахівців вищої кваліфікації з усіх галузей, а також щодо формування особистості студента. Вона виконує навчальну, виховну та розвивальну функції, які визначаються цілями діяльності.

Дедуція - метод пізнання, який базується на пере ході від загального знання про предмети даного класу до одиничного (окремого) знання про окремий предмет класу.

Диверсифікованість - широка різноманітність ЗВО (за формою власності, галуззю), освітніх програм, органів управління.

Дидактика (гр. didacticos – той, хто повчає; didasko – той, хто вивчає) – складова загальної педагогіки, яка досліджує навчання на теоретичному рівні. Це педагогічна теорія, яка науково обґрунтовує зміст освіти, виявляє закономірності, які діють у процесі навчання, розкриває принципи навчання, визначає зміст, методи, засоби та форми організації навчання.

Дидактика вищої школи - це специфічна теорія навчання, яка враховує особливості мети, завдань, розвитку та функціонування процесу навчання у вищих навчальних закладах.

Дискусія (як метод навчання) - колективне обговорення проблеми, що підвищує інтенсивність та ефективність навчального процесу за рахунок активного включення студентів у колективний пошук істини.

Диференціація - відмінність, розподіл цілого на частини, ступені, рівні: розрізняють диференціацію функціональну (розширення функцій, що виконуються окремими елементами розвивальної системи) та структурну (виділення підсистем, які реалізують ті чи інші функції).

Диференціація вищої освіти - орієнтація вищої освіти на досягнення студентів з урахуванням їхніх інтересів, нахилів та здібностей. Практичне втілення диференційованого підходу можливе різними способами: групування, об'єднання студентів за ознакою їх успішності; поділ навчальних дисциплін на нормативні та варіативні; складання індивідуальних планів навчання студентів.

Диференційоване навчання - спеціально організована пізнавальна діяльність, яка, враховуючи індивідуальні відмінності, спрямована на оптимальний інтелектуальний розвиток кожного студента і передбачає структурування змісту навчального матеріалу, добір форм, прийомів і методів навчання відповідно до їхніх типологічних особливостей.

Діяльнісний підхід у навчанні – базується на наданні переваги формуванню професійних умінь та навичок (практичних та дослідницьких) студентів.

Діяльність - спосіб активного ставлення суб'єкта до світу, спрямованого на його доцільну зміну і перетворення. Специфічно людська, регульована свідомістю активність, зумовлена потребами і спрямована на пізнання та перетворення зовнішнього світу та людини.

Досвід - результат взаємодії людини з об'єктивним світом: включає форми і результати практичної діяльності суспільства, трудові прийоми та навички, відкриті практикою закони людської діяльності і розвитку об'єктивного світу.

Доступність навчання - відповідність змісту, обсягу навчального матеріалу, методів і форм організації навчання віковим та індивідуальним особливостям студентів, рівневі їхньої попередньої підготовки, особливостям напряму чи спеціальності.

Експеримент - спосіб пізнавальної діяльності в науці та освіті, що має активний вплив на явище, яке досліджується, шляхом перетворення (комбінації чи варіювання) або ізоляції тих чи інших умов його існування; форма практичної чуттєво-предметної діяльності, пов'язаної з теорією; специфічне джерело пізнання; спосіб розвитку та інтерпретації теорії; критерій істинності отриманих знань; метод пізнання об'єктивної дійсності завдяки науково організованому дослідженню, ініціюванню процесів, явищ; метод емпіричного рівня наукового пізнання, спосіб чуттєво-предметної діяльності, коли явища вивчаються за допомогою доцільно обраних чи штучно створених умов, що забезпечують перебіг у чистому вигляді тих процесів, спостереження за якими необхідне для встановлення закономірних зв'язків між явищами.

Експеримент педагогічний - спеціально організована перевірка того або іншого методу, прийому роботи для виявлення його педагогічної ефективності.

Зміст освіти - це система наукових знань, практичних умінь та навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості (Н.П. Волкова). У традиційній педагогіці зміст освіти визначається як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів та переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки, що досягається у результаті навчально-виховної роботи. Він зорієнтований головним чином на знання як відображення духовного багатства людства, накопиченого протягом історичного розвитку. Знаннєво зорієнтований зміст освіти сприяє входженню людини у соціальне середовище, її пристосуванню до культурних, психологічних, соціальних факторів, забезпеченню її життєдіяльності. Особистісно зорієнтований зміст освіти спрямований на розвиток цілісної особистості: її природних особливостей (здоров'я, здібностей мислити, діяти), соціальних властивостей (бути громадянином, сім'янином, працівником), властивостей суб'єкта культури (свободи, гуманності, духовності, творчості). За такого розвитку природних, соціальних, культурних засад особистості зміст освіти має загальнолюдську, національну та регіональну цінність (Н. Мойсеюк).

Знання – це факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені у свідомості людини (за Н.П. Волковою). До *системи знань*, які засвоює студент під час навчання у ЗВО, належать основні терміни, факти щоденної дійсності і наукові факти, основні закони науки, знання про способи діяльності, оцінні знання. Знання про навколишній світ (за Н.П. Волковою) поділяються на *теоретичні знання* (поняття, системи понять, теорії, гіпотези, закони і методи науки) та *фактичні знання, одиничні поняття* (знаки, цифри, букви, назви, події).

Закономірності навчання - об'єктивні, істотні, стійкі, повторювані зв'язки між компонентами процесу навчання; вияв основних законів дидактики, знаходять своє конкретне вираження в дидактичних принципах і педагогічних правилах, пов'язаних з ними.

Знання - результат процесу пізнання дійсності; адекватне її відображення у свідомості людини у вигляді уявлень, понять, думок, теорій, законів, історії науки; на основі знань виробляються уміння та навички; цілісна і систематизована сукупність наукових понять про закономірності природи, суспільства та мислення; спосіб існування сутності об'єкта поза самим об'єктом; особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності.

Індукція — метод пізнання від окремого до загального, коли на основі стійкої повторюваності певної ознаки в окремих явищах доходять висновку щодо її належності до відповідного класу явищ.

Індивідуалізація вищої освіти – врахування та розвиток індивідуальних особливостей студентів у всіх формах взаємодії з ними в процесі навчання та виховання.

Інноваційні педагогічні ідеї – ідеї, котрі базуються на системі нових знань про процеси навчання, виховання, професійної підготовки студентів; вони містять невикористовувані раніше теоретичні підходи до розв'язання педагогічних проблем.

Інноватика педагогічна – галузь педагогічної науки, котра досліджує процеси оновлення педагогічної діяльності, її принципи, закономірності, методи та засоби; нововведення, головним показником якого є прогресивність розвитку освіти у порівнянні з традиційною та масовою практикою.

Інформаційна технологія - система методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення, відображення та використання інформації користувачами цієї інформації: до складу їх входять апаратні, програмні та інформаційні компоненти.

Компетентність - коло повноважень особи, питань, з яких вона має певні знання та досвід.

Компетентність професійна - цілісний комплекс знань, умінь і навичок, психологічних особливостей (якостей), професійних позицій та акмеологічних інваріантів.

Конкретизація (у навчальній діяльності) - добір ілюстрацій, конкретних фактів для підтвердження загального теоретичного положення, правила, закону; дозволяє розкрити зміст наукових абстракцій шляхом включення їх у систему відповідних реальних фактів та відношень.

Контекстне навчання - навчання, за допомогою якого відбувається динамічне моделювання предметного та соціального змісту професії, котрою оволодівають студенти; причому формування професійно важливих якостей фахівця відбувається відповідно до логіки того технологічного процесу, який складає сутність його майбутньої діяльності; навчання, в якому за допомогою всієї системи дидактичних засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем «накладено» на канву цієї діяльності.

Контекстно-компетентнісний підхід: вища професійна освіта має бути орієнтована не лише на засвоєння знань, формування умінь та навичок, а й на формування проектної культури. У цьому виявляється здатність ВНЗ до використання продуктивних технологій підготовки фахівців: рефлексивного навчання; навчання методом кейсів, проектного навчання, методу спрямовуючих текстів тощо, які максимально моделюють реальну професійну діяльність (І.І. Вербицький).

Конфлікт – це відсутність згоди між двома або більше сторонами, особами, групами; зіткнення протилежних поглядів, позицій, інтересів (Т.В. Дугкевич). Це найгостріший спосіб вирішення суперечностей, що виникають в процесі взаємовідносин сторін (А.Я. Анцупов). Конфлікт у сучасному розумінні є складним, багатоплановим явищем. Назва походить від лат. conflictus – зіткнення.

Концепція - система поглядів на те чи інше явище, процес; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, подій; основна ідея будь-якої теорії, головний задум; одна з форм, засобами якої викладається основний погляд, провідний задум, теоретичні вихідні принципи побудови педагогічного процесу чи педагогічної системи; форма та засіб наукового пізнання, що є способом розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї теорії.

Креативність – творчі можливості людини, які можуть виявлятися в особливостях її мислення, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності; це здатність (здібність) породжувати множинність різноманітних оригінальних ідей за нерегламентованих умов

діяльності. К. у вузькому значенні – це дивергентне мислення, особливістю якого є різноспрямованість та варіативність пошуку різних, рівною мірою правильних шляхів вирішення тієї самої ситуації.

Кредити ECTS – є числовим еквівалентом оцінки, яка призначається розділам курсу для окреслення обсягу навчального навантаження студентів.

Критерій - розпізнавальна ознака; мірило істини, яке визначає, оцінює предмет чи явище.

Колектив — група людей, об'єднаних спільною діяльністю, єдиними завданнями, підпорядкованими цілям суспільства. Специфічна психологічна відмінність колективу від інших груп полягає в тому, що міжособистісні взаємини у ньому опосередковані суспільно цінним і особистісно значущим змістом спільної діяльності. Колектив – це найвищий рівень розвитку групи.

Компетентнісний підхід - виявляється у спрямованості педагогічного процесу у ВНЗ на формування компетентного фахівця, здатного якісно та продуктивно діяти у певній професійній сфері.

Компетентність – це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, сформована на основі його знань, умінь, навичок, особистісних моральних якостей та цінностей, здібностей та досвіду діяльності. Компетентність складається з окремих компетенцій (інтегрований результат опанування змісту вищої освіти, що виражається в готовності студента використовувати засвоєні знання, уміння, навички, способи діяльності у конкретних ситуаціях - життєвих та професійних - для розв'язання теоретичних і практичних завдань).

Лідер студентської групи - студент, який відповідає психологічним очікуванням групи. Його можна ідентифікувати за такими ознаками: більш висока активність та ініціативність при вирішенні групою спільних завдань; більш виражена здатність щодо впливу на інших членів студентської групи; більша відповідність поведінки соціальним установкам, цінностям і нормам, прийнятим у даній групі; більша вираженість особистісних якостей, еталонних для даної групи.

Майстерність — сукупність знань, умінь та навичок, тобто найскладніших систем тимчасових зв'язків, котрі виникають у мозкові у процесі життя як результат навчання у широкому смислі слова (Б.М. Теплов).

Методика - сукупність способів, прийомів, засобів доцільного виконання якої-небудь роботи, є втіленням не стратегії, а тактики наукового пізнання; галузь педагогічної науки, що досліджує особливі підходи до навчання окремих навчальних дисциплін.

Методологія - наука про методи, що розглядає внутрішні механізми, логіку руху та організації знання; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності; сукупність прийомів досліджень, що їх застосовують у будь-якій науці; система принципів, норм і способів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про шляхи досягнення істинного значення й оптимального практичного ефекту; сукупність методів, способів, прийомів, їх визначена послідовність, схема розробки наукового дослідження.

Методологія науки - вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання; сукупність прийомів дослідження, що застосовуються певною наукою; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Міжпредметні зв'язки - дидактичний принцип та умова встановлення взаємозв'язку між різними навчальними дисциплінами, предметами, які вивчаються у певному навчальному закладі.

Моделювання – один із методів пізнання та перетворення світу; дослідження об'єктів пізнання за допомогою їх моделей, а також побудова й вивчення моделей реальних явищ; метод пізнання явищ і процесів, який ґрунтується на теоретичній чи експериментальній заміні об'єкта досліджень (оригіналу) подібним до нього (моделлю).

Модель фахівця - узагальнений перелік якостей, який відображає професіоналізм у відповідній сфері людської діяльності: є еталоном, зіставлення з яким дозволяє виявити міру наближення окремих осіб до бажаного рівня професіоналізму, узагальнений зразок професіонала, який є кінцевою метою діяльності професійної школи та відповідає всім вимогам практики з урахуванням тих змін, які прогножуються в недалекому майбутньому

Навчальне середовище - штучно побудована система, структура та складові якої сприяють досягненню цілей навчально-виховного процесу.

Навчальний процес - конкретний вид цілісного педагогічного процесу, який реалізує цілі освіти, виховання та загального розвитку особистості в специфічних організаційних формах навчання, таких як лекція, навчальне заняття, екскурсія тощо; характеризується активною взаємодією, спеціально створеною спілкуванням викладачів та студентів, а джерелом його розвитку є суперечності, що виникають між вимогами до об'єктів навчання та рівнем їхніх реальних навчальних можливостей.

Неперервність освіти - постійний процес освіти та самоосвіти людини протягом усієї життєдіяльності у зв'язку з постійними змінами в її житті та діяльності.

Нові інформаційні технології в освіті - технології навчання, виховання, наукових досліджень і управління, засновані на застосуванні обчислювальної та інформаційної техніки і спеціального програмного, інформаційного та методичного забезпечення.

Освіта - спеціально організована система необхідних для розвитку людини умов; процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок у ході організованого навчання; рівень розумового розвитку особистості та її професійної кваліфікації.

Освіта випереджувальна - освіта, зміст якої сформовано на основі передбачення перспективних вимог до людини як суб'єкта різних видів соціальної діяльності.

Навичка — сформована і автоматично здійснювана дія, яка не потребує для виконання свідомого контролю і спеціальних вольових зусиль.

Навчання — цілеспрямований процес передачі та засвоєння знань, формування умінь та навичок і способів пізнавальної діяльності студента. Навчання є двостороннім процесом, оскільки складається з двох взаємопов'язаних видів діяльності - діяльності науково-педагогічного працівника (викладання) та діяльності студента (учіння). *Викладання* являє собою процес організації та управління викладачем пізнавальною діяльністю студентів. *Учіння* є процесом пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на засвоєння системних знань, набуття індивідуального досвіду пізнання, формування умінь самостійного оперування ними.

Наслідування — свідоме або неусвідомлене відтворення людиною досвіду інших людей, зокрема їх манер, рухів, вчинків та дій.

Научування — стійка доцільна зміна діяльності, яка виникає завдяки попередній діяльності та безпосередньо не зумовлена вродженими фізіологічними реакціями організму.

Освіта – це система, процес і результат виховання, навчання та розвитку особистості (за В.І. Загвязинським); це обсяг систематизованих знань, умінь та навичок; необхідна умова підготовки людини до життя та праці (за Коротким педагогічним словником пропагандиста); це процес оволодіння системою знань основ наук та відповідних їм умінь і навичок, формування наукового світогляду і розвиток пізнавальних сил і здібностей (за М.А. Даниловим, Б.П. Єсіповим); процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при яких вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання (означення XX-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО).

Особистість — 1) людський індивід як суб'єкт міжособистісних і соціальних відносин та свідомої діяльності; 2) системна соціальна якість індивіда, яка формується у спільній діяльності та спілкуванні й відображає представленість у ньому суспільних відносин.

Педагогічна закономірність - об'єктивно повторювана послідовність явищ. Основними педагогічними закономірностями, характерними для педагогічної системи вищої освіти (за В.М. Галузинським та М.Б. Євтухом М.Б.), є: процес формування особистості студента (під час його навчання, виховання, розвитку) є єдиним і взаємоузгодженим; виховання, навчання, освіта студента, його трансформування у фахівця є історично зумовленим соціальним процесом; професійно-педагогічна діяльність викладача і навчальна діяльність студента є взаємозумовленими і взаємозалежними.

Педагогічна ідея – новий напрям думки, твердження або розгорнута модель, що відображає ті чи інші стосунки, зв'язки реальної дійсності ВНЗ. Набуваючи самостійного характеру, ідеї можуть об'єднуватись у педагогічні концепції, частково доповнюючи педагогічну теорію.

Педагогічна концепція – система критичних поглядів на реальну дійсність ВНЗ та відповідного пошуку й пропозиції нових конструктивних ідей. Педагогічна концепція повинна підкріплюватись дослідженнями та емпіричними даними.

Педагогічна теорія – система науково-педагогічних знань, яка описує й пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у ВНЗ. Її складовими є педагогічні ідеї, педагогічні поняття, педагогічні концепції, педагогічні закономірності та педагогічні принципи. Теорія узагальнює їх в окремих явищах. На основі теорії будується методика навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Педагогічна технологія – це сукупність способів, прийомів, процедур, які забезпечують продуктивну взаємодію суб'єктів освітнього процесу і спрямовані на досягнення запланованого результату. Дані визначення дозволили Е.Ф. Зеєру запропонувати такий *зміст розвивальної освітньої технології*: це упорядкована сукупність дій, операцій та процедур, спрямованих на розвиток особистості студента, які інструментально забезпечують досягнення діагностованого та прогнозованого результату в професійно-педагогічних ситуаціях, котрі утворюють інтеграційну єдність форм та методів навчання при взаємодії студентів і викладачів у процесі розвитку індивідуального стилю діяльності.

Педагогічний процес – одна з основних категорій педагогіки вищої школи. Це внутрішньо логічно пов'язана сукупність процесів, які у своїй багатогранності й складності трансформують досвід людства, його знання, цінності, надбання й особистісні якості, настанови, риси студентів, їхню освіченість та ідейність, культуру й здібності, звички й характер (тобто у педагогічному процесі об'єктивне, соціальне переходить у суб'єктивне, індивідуально-психічне надбання людини). Педагогічний процес є цілісним, оскільки в ньому органічно поєднуються процеси навчання, виховання, розвитку та професійної підготовки.

Педагогічний процес у ЗВО – цілеспрямована, мотивована, доцільно організована, змістово забезпечена система взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності та суспільного життя.

Принципи навчання - система вимог, дотримання яких забезпечує ефективність навчального процесу.

Пристосування та прибудови у професійно-педагогічному спілкуванні (за В.А.Кан-Каликом) – це система психологічних, мимічних, мовних, рухових прийомів для організації структури спілкування, що адекватна завданню, яке розв'язується. Використовується «м'язова змобілізованість», прибудови, зміна тональності мовлення, дистанції, форми взаємодії.

Прибудова – мимовільне пристосування людиною свого тіла для впливу на зовнішній об'єкт, щоб підпорядкувати його своїм потребам. П.М.Єршов, теоретик театру, використовував це поняття для аналізу 3-х видів впливу на людину. «*Прибудова знизу*» – властива педагогам, які самі звикли підкорятися, є соціально не захищеними. «*Прибудовуючись*» у спілкуванні, вони пояснюють, очікуючи розуміння, підбадьорюють, просять. «*Прибудова згори*» властива тим людям, які звикли давати вказівки. Вони самостійні, самовпевнені. Прибудовуючись згори, вони не цікавляться, чи їх слухають, докоряють, диктують, наказують. «*Прибудова поруч*» – дія нарівні, людина за такої позиції пізнає, стверджує.

Провідна діяльність — вид діяльності, в якій найбільшою мірою формуються якісні зміни особистості на певному етапі.

Професійна готовність студента – особистісна якість і суттєва передумова ефективності діяльності випускника ВНЗ; професійно важлива якість особистості, котра є складним психологічним утворенням, що включає в себе мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний компоненти. Суттєвою складовою професійної готовності є психологічна готовність: стійкі установки, мотиви, риси характеру, психічні стани (М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович).

Професійна діяльність – різновид (рід) праці, наслідок її диференціації; успіх професійної діяльності передбачає володіння її операційним, організаторським, психологічним та моральним аспектами, а також узагальненими професійними знаннями та готовністю до реалізації оптимальних способів виконання трудових завдань (М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович).

Професійна зрілість свідчить про сформованість особистісного контуру, про ступінь усвідомлення особистістю своїх можливостей і потреб, вимог, котрі висуваються до неї. Для професійно зрілої особистості характерне вміння співвідносити свої можливості, потреби та професійні вимоги, обирати оптимальну стратегію професійного становлення. Професійна зрілість є провідним *показником* становлення суб'єкта професіоналізації.

Професійна придатність — сукупність психологічних та психофізичних особливостей людини, необхідних та достатніх для досягнення нею за наявності спеціальних знань, умінь та навичок, соціально визначеної ефективності праці. Компонентом змісту поняття П.п. є також задоволення, яке переживає людина у процесі самої праці та при оцінці її результатів.

Професійна продуктивність характеризує ефективність професійного розвитку особистості та ступінь відповідності результатів її діяльності соціально-професійним вимогам. Вона оцінюється на основі *показників* продуктивності, якості та надійності.

Професійно-педагогічне спілкування – це система (прийоми і навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин з допомогою комунікативних засобів.

Професіограма - опис професії чи групи професій за різними критеріями (технологічні, економічні, педагогічні, медичні, психологічні); містить опис професійних функцій, що виконуються фахівцем відповідного профілю, на основі яких складається остаточний перелік організаційних, психологічних, фізіологічних, фізичних вимог до виконавця; конкретизує найбільш важливий, обов'язковий склад професійної діяльності, визначає базові якості.

Професіоналізм – високий рівень готовності до виконання завдань професійної діяльності; професіоналізм дозволяє досягти значних якісних та кількісних результатів праці при менших затратах фізичних та розумових сил на основі використання раціональних прийомів виконання завдань; професіоналізм фахівця виявляється у систематичному підвищенні кваліфікації, творчій активності. Досліджуючи професіоналізм, акмеологи особливого значення в ньому надають самодіагностиці, самокорекції, саморозвитку, самомотивуванню. Передумовою досягнення професіоналізму є достатньо високий розвиток професійно важливих якостей особистості, її спеціальних здібностей (М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович).

Рефлексія — самопізнання у вигляді роздумів над власними переживаннями, відчуттями і думками.

Рефлексивно спрямована технологія case study – методика аналізу кейсів – конкретних ситуацій (англ. case – випадок). Аналізуються приклади, за допомогою яких студенти навчаються уникати помилок, допущених у практичній діяльності іншими людьми. Пропонуються ситуації з вихідними умовами, вимагається знайти варіант рішення, або внести корективи в наявне. Дана методика сприяє формулюванню загальних висновків на основі

окремих прикладів (спочатку, у перші роки ХХ–го століття використовували для підготовки юристів та медичних працівників). У сучасних умовах активно використовується у сфері підготовки фахівців з менеджменту та маркетингу. *Кейси розробляються* на основі таких *принципів*: відповідність меті професійної освіти; максимальна наближеність до дійсності; завдання мають бути дібрані таким чином, щоб можна було користуватись різними шляхами для їх вирішення.

Синтез - логічний прийом, уявне об'єднання елементів об'єкта в єдине ціле (систему); встановлення взаємодії та зв'язків частин і пізнання цього предмета як єдиного цілого.

Система - сукупність взаємопов'язаних елементів, що функціонують як єдине, цілісне; порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємозв'язком частин чогось; сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія; сукупність взаємопов'язаних частин, яка утворює певну цілісність, єдність. *С.* - «упорядковані множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільним функціонуванням, спільністю мети і єдністю управління, що виступає у взаємодії із середовищем як цілісна сутність» (Т.А. Ільїна).

Система відкрита - система, доступна для проникнення в неї потоків речовин, енергії, інформації (система вищої освіти є відкритою системою).

Системи педагогічні - це системи з активною поведінкою, котра передбачає перетворення оточення відповідно до наявних потреб і цілей. Педагогічні системи – це системи, що розвиваються, оскільки вони тісно пов'язані із соціальним, науковим прогресом; розвиваються не стихійно, зміни, що відбуваються в них, мають упорядкований характер завдяки управлінню, яке представлено власними органами та механізмами управління, а тому вони є системами самокерованими. Поняття «педагогічна система» до обігу введено Н.В.Кузьміною. Це «множина взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти та навчання підростаючого покоління та дорослих людей». Автору даної концепції належить розробка моделі педагогічної системи з яскраво вираженою структурою та функціональною взаємодією.

Системний підхід - напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. У педагогіці системний підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. Наприклад, як систему можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, а її складовими є сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання (С.У. Гончаренко). Системний підхід – це розгляд відносно самостійних компонентів педагогічного процесу, виховного, навчального, освітнього процесів не ізольовано, а у взаємозв'язках, у системі з іншими; виявлення інтегративних системних властивостей і характеристик, які відсутні в окремих компонентах, що складають систему.

Соціалізація особистості — процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм, цінностей, що надає йому можливість успішно включитись у життя певного суспільства.

Спілкування педагогічне — система соціально-психологічної взаємодії викладача і студентів, вчителя та учнів, зміст якої становлять обмін інформацією, пізнання особистості, здійснення виховних впливів, організація взаємовідносин за допомогою комунікативних (вербальних і невербальних) засобів.

Спрямованість особистості — стійка домінуюча система мотивів (інтересів, переконань, ідеалів, смаків тощо), в яких виявляються потреби людини.

Стандартизація вищої освіти - орієнтація педагогічної системи вищої освіти на реалізацію стандартів вищої освіти.

Стиль педагогічного спілкування — індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога з вихованцями; усталена система способів та прийомів, які використовуються педагогом для встановлення взаємодії. Особливості стилю визначаються особистісними якостями педагога та параметрами ситуації взаємодії. В основі стилю — ставлення педагога до вихованців та володіння ним організаторською технікою.

Тезаурус - словник, що відображає семантичні зв'язки між смисловими елементами даної мови; впорядкована множина базових понять з предмета, його розділу, теми в теорії педагогіки.

Тези - положення, що стисло викладають які-небудь ідеї, основні думки лекції, доповіді, твору, документа.

Уміння - здатність якісно виконувати певні дії та успішно справлятися з діяльністю, що містить ці дії. Уміння є усвідомленими діями, що виконуються на основі знань.

Унітарна система вищої освіти: єдина система вищої освіти, представлена університетами чи прирівняними до них закладами вищої освіти. Такі ВНЗ пропонують студентам навчання за загальними академічними ступенями та за професійно орієнтованими різномісними різної тривалості програмами. До цієї системи входять лише університети, частка інших ВНЗ є незначною. Унітарну систему вищої освіти представляють ВНЗ Італії, Іспанії, Австрії, Фінляндії. Окремі вчені з даного переліку виокремлюють країни, що мають так звані «інтегровані» університети, до яких увійшли спеціалізовані середні та ВНЗ (Швеція, Іспанія та країни колишнього соціалістичного табору).

Уніфікація - зведення чогось до єдиної форми, системи, єдиних нормативів.

Учіння - діяльність людини, основна мета якої — засвоєння знань, умінь, навичок, набуття соціального досвіду.

Форма (у дидактиці) - спосіб існування навчального процесу, оболонка для його внутрішньої суті, логіки та змісту.

Форма організації навчання – це зовнішній прояв узгодженої діяльності викладача та студента, який виявляється у певному порядку та режимі. Форми організації навчання є соціально зумовленими і вдосконалюються з розвитком дидактичних систем. У ВНЗ існує лекційно-семінарська система організації навчання. Основною формою є *лекція* – стрункий систематичний і системний виклад певної наукової проблеми або її частки; лекція має відповідні дидактичні завдання: ознайомлення зі змістом, принципами, закономірностями законами, історією науки; спрямування міркувань студентів для подальшої самостійної роботи. Дидактичною метою практичних занять є детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формування умінь і навичок їх практичного застосування через індивідуальне виконання завдань. Основними функціями практичних занять (за І.І.Кобиляцьким) є: формування інтелектуальних умінь і навичок планування, аналізу та систематизації, оволодіння науковим апаратом з джерелами. Практичне заняття проводиться зі студентами однієї академічної групи. У системі професійної підготовки студентів ефективною формою організації навчального процесу є лабораторне заняття, під час якого студенти під керівництвом викладача проводять природничі або імітаційні досліди, таким чином підтверджуючи окремі теоретичні положення навчальної дисципліни. Дидактичною метою такого заняття є поглиблення та уточнення знань, отриманих під час лекцій чи в процесі самостійної роботи, формування інтелектуальних умінь і навичок планування, аналізу, систематизації; формування та розвиток практичних умінь щодо роботи з лабораторним обладнанням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою.; набуття первинного досвіду організації виробництва та управління ним. Лабораторні роботи проводяться зі студентами у складі поділу академічної групи на підгрупи.

Форма педагогічна - це стійка завершена організація педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів.

Якість вищої освіти – сукупність властивостей особи з вищою освітою, що виражає її професійну компетентність, її ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість та обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

Якість освіти визначають: ступінь відповідності цілей і резервів освіти як на рівні конкретної системи освіти, так і на рівні окремої освітньої установи; відповідність між різними параметрами в оцінці результату освіти окремої людини (між якістю знань, ступенем сформованості відповідних умінь та навичок, розвиненістю відповідних творчих та індивідуальних здібностей, властивостей особистості та її ціннісних орієнтацій); ступінь відповідності теоретичних знань і вмінь їхньому практичному використанню в житті й професійній діяльності; ступінь розвитку потреби людини в постійному відновленні своїх знань, розвиткові умінь та безупинному їх удосконаленню.

ТЕСТОВІ МЕТОДИКИ

Тест на схильність до педагогічної професії (За І.Зязюном)

(Запропоновані якості «приміряйте» на себе і оцініть ступінь їх виразності, виходячи з такої системи оцінок: 5-так; 4- в основному так; 3 – важко сказати; 2- швидше за все ні; 1 – ні.

1. Чи вважають інші, що ви людина образлива, вразлива у спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження)?

2. Чи у вас довго зберігається осадок у душі від різного роду переживань, що виникають при спілкуванні (досада, радість, смуток)?
  3. Чи часто у вас буває піднесення і спад настрою?
  4. Чи важко і довго переживаєте критику на свою адресу?
  5. Чи сильно вас стомлює весела галаслива компанія?
  6. Ви помітно відчуваєте утруднення, соромитесь, коли доводиться знайомитися з людьми?
  7. Вам легше і приємніше дізнаватися про щось із книжки, ніж спитати в інших?
  8. Чи часто ви відчуваєте бажання відпочити, побути наодинці?
  9. Ви довго добираєте потрібні слова, коли вам доводиться розмовляти?
  10. Ви віддасте перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?
- Залежно від набраної кількості балів можна зробити висновок:
- 40-50 балів – вам не дуже підійдуть професії з частими напруженими міжособовими контактами;
- 30-40 балів – ви будете відчувати певний постійний дискомфорт, який доведеться переборювати зусиллям волі;
- 20-30 балів – робота завдаватиме певних незручностей, але в цілому задовольнятиме вас;
- 10-20 балів – вам підходить робота, пов'язана із спілкуванням.

Опрацювання методики діагностики стилю педагогічного спілкування

Уважно прочитайте запитання, проаналізуйте свої думки, поведінку, оберіть той варіант відповіді, який вас найбільше характеризує. Зробіть відмітку навпроти обраного вами варіанта відповіді та дивіться ключ.

1. Чи вважаєте ви, що дитина має:

- ділитися з вами усіма своїми думками, почуттями;

- говорити тільки те, що саме захоче;
- залишати свої думки й переживання при собі.

2. Якщо учень узяв в іншого олівець або ручку без дозволу, то ви:

- поговорите з ним й дасте можливість самому прийняти потрібне рішення;
- дасте дітям самим розібратися у своїх проблемах;
- повідомте про це всім дітям і змусите повернути взяте з вибаченням.

3. Рухливий, недисциплінований учень сьогодні на занятті був зосереджений, азартний і добре виконав завдання. Як Ви вчините?

- похвалите і наголосите на його роботі перед усіма;
- виявите зацікавленість, з'ясуєте, чому так добре вийшло сьогодні;
- скажете: «Завжди б так займався».

4. Учень, заходячи до класу, не привітався з вами. Як ви вчините?

- змусите його голосно при всіх привітатися з вами;
- не звернете на це уваги;
- одразу почнете розмовляти з учнями, не згадуючи про вчинок.

5. Учні спокійно працюють. У вас є вільна хвилина. Що ви робитиме?

- спокійно, не втручаючись, спостерігатимете, як вони працюють і спілкуються;
- комусь допоможете, підкажете, зробите зауваження;
- займетесь своїми справами (записи у журналі, перевірка зошитів).

6. Який погляд здається вам правильним?

- почуття, переживання учня – поверхневі, швидкоплинні, на них не варто звертати особливої уваги;
- емоції, переживання учня – важливі чинники, за допомогою яких його можна ефективно навчати й виховувати;
- почуття дитини – бурхливі, переживання – сильні, до них потрібно ставитися обережно, тактовно.

7. Ваша позиція в роботі з дітьми:

- дитина – слабка, нерозумна, неосвічена істота, і тільки дорослий може й має навчити і виховати її;
- у дитини багато можливостей для саморозвитку, а допомога дорослого має спрямовуватися на підвищення активності самої дитини;
- дитина розвивається практично некерованою під впливом спадковості, сім'ї, тому головне, щоб вона була здоровою, ситою і не порушувала дисципліни.

8. Як ви ставитеся до активності самого учня?

- позитивно – без неї неможливий повноцінний розвиток;
- негативно – це часто заважає цілеспрямовано й послідовно вести навчання й виховання;
- позитивно, але тільки тоді, коли вона погоджена з педагогом.

9. Учень не захотів виконувати завдання, переконуючи, що він уже зробив це раніше. Ваші дії:

- скажете щось на кшталт: «Ну й не треба»;
- змусите виконати роботу;
- запропонуєте інше завдання.

10. Яка позиція, на ваш погляд, найправильніша?

- дитина має бути вдячною дорослим за турботу про неї;
- якщо учень не усвідомлює турботи про нього, це його справа, колись пошкодує;
- педагог має бути вдячний учням за їхню довіру й любов.

Інтерпретація

результатів

Після безпосередньо проведеного опитування педагогів, відбувається обробка зібраних даних за _____, так званим, «ключем» методики:

Відповіді	Запитання									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	2	3	2	2	3	1	2	3	1	2
б	3	1	3	1	2	2	3	1	2	1
в	1	2	1	3	1	3	1	2	3	3

Згідно отриманих відповідей респондентів, що відповідають певній цифрі за ключем, підраховуємо загальну кількість отриманих балів:

- 25 – 30 балів – домінує демократичний стиль;
- 20 – 24 балів – схильність до авторитарного стилю;
- 10 – 19 балів – виражений ліберальний стиль.

Опрацювання методики діагностики моделі педагогічного спілкування за

М.І. Юсуповим

Інструкція. На кожне із пропонованих запитань дайте відповідь «так» («+») чи «ні» («-»).

1. Чи потребуєте Ви ретельної підготовки виступу з відомої і неодноразово прочитаної теми?
2. Чи волієте логіку викладу емоційному виступу?
3. Чи хвилюєтеся перед виходом віч-на-віч із аудиторією?
4. Чи вважаєте за краще під час виступу залишатися за кафедрою?
5. Чи часто використовуєте методичні прийоми, які успішно застосовувалися Вами раніше і давали позитивний ефект?
6. Чи дотримуєтеся заздалегідь спланованої схеми виступу?
7. Чи часто по ходу виступу включаєте до нього приклади, які тільки-но спали на думку, ілюструєте сказане свіжим випадком, свідком якого Ви стали?
8. Чи втягуєте в обговорення питання слухачів?
9. Чи прагнете Ви розповісти якнайбільше по темі, не дивлячись на обличчя слухачів?
10. Чи часто вдається в ході виступу вдало пожартувати?
11. Чи вважаєте за краще виступати, не відриваючись від тексту?
12. Чи виводить Вас із рівноваги непередбачений вами гул і пошвавлення серед слухачів?
13. Чи потребуєте Ви досить тривалого часу (5-8 хвилин), щоб установити порушений контакт і повернути до себе увагу?
14. Чи підвищуєте голос, чи робите паузу, якщо відчуєте неухважність слухаючих?
15. Чи прагнете, поставивши полемічне запитання, самостійно на нього відповідати?
16. Чи волієте Ви, щоб вам по ходу викладу ставили запитання?
17. Чи забуваєте під час виступу про те, хто вас слухає?
18. Є чи у вас звичка вибрати серед слухачів дві-три особи і стежити за їхніми емоційними реакціями?
19. Чи вибивають Вас із колії скептичні усмішки на обличчях слухачів?
20. Чи помічаєте Ви під час виступу зміни в настрої аудиторії?
21. Чи заохочуєте слухачів вступати з нами в діалог?
22. Чи відповідаєте Ви на репліки аудиторії одразу ж?

23. Чи використовуєте одні й ті самі жести для підкріплення своїх фраз незалежно від ситуації?
24. Чи захоплюєтеся Ви монологом настільки, що вам бракує відведеного часу?
25. Чи почуваете себе після виступу стомленим настільки, що не в змозі в той же день виступити ще раз?

Обробка та інтерпретація результатів

Підрахуйте число збігів за кожною моделлю спілкування.

Моделі спілкування	Так «+»	Ні «-»	Число збігів
Дикторська «Монблан»	4, 6, 11, 15, 17, 23	1, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 24	
Неконтактна «Китайська стіна»	9, 11, 13, 14, 15	1, 7, 8, 12, 16, 18, 19, 20, 21	
Диференційована увага «Локатор»	10, 14, 18, 20, 21	2, 4, 6, 13, 15, 17, 23	
Гіпореклексивна «Тетерів»	9, 11, 15, 17, 23, 24	8, 12, 16, 19, 20, 21, 22	
Гіперрефлексивна «Гамлет»	3, 12, 14, 18, 19, 20, 22, 25	2, 5, 6, 11, 13, 23	
Негнучкого реагування «Робот»	1, 2, 5, 6, 13, 15, 23	7, 8, 9, 11, 16, 21, 24	
Авторитетна «Я сам»	5, 10, 14, 15, 18, 24	2, 8, 16, 21	
Активної взаємодії «Спілка»	7, 8, 10, 16, 20, 21, 22	1, 2, 4, 5, 6, 11, 13, 15, 17, 23	

Якщо загальна сума збігів складе не менше 80% від всіх пунктів по одній з моделей спілкувань, можна вважати виділену схильність стійкою.

Модель дикторська («Монблан»), Педагог ніби як відсторонений від учнів, він знаходиться над ними, перебуваючи в царстві знань. Учні — усього лише безлика маса слухачів. Ніякої особистісної взаємодії. Педагогічні функції зведені до інформативного повідомлення. Відсутність психологічного контакту, а звідси — безініціативність і пасивність учнів.

Модель неконтактна («Китайська стіна») дуже близька за своїм психологічним змістом до першого. Різниця в тому, що між педагогом і учнями існує слабкий зворотний зв'язок через довільно або ненавмисно зведений бар'єр спілкування. У ролі такого бар'єра можуть виступити відсутність бажання до співробітництва з якого-небудь боку, інформаційний, а не діалоговий характер заняття: мимовільне підкреслення педагогом свого статусу, поблажливе відношення до учнів. Слабка взаємодія з учнями, а з їхньому боку — байдуже ставлення до педагога.

Модель диференційованої уваги («Локатор») заснована на виборчих відносинах з учнями. Педагог орієнтований не на весь склад аудиторії, а лише на частину, припустимо, на талановитих, або ж, навпаки, слабких, лідерів і аутсайдерів. У спілкуванні він як би ставить їх у положення своєрідних індикаторів, на які орієнтується колектив, концентрує на них свою увагу. Однією з причин такої моделі спілкування на заняттях може бути невміння поєднати індивідуалізацію навчання із фронтальним підходом. Порушується цілісність акту взаємодії в системі «педагог — колектив», вона підмінюється фрагментарністю ситуативних контактів.

Модель гіпореклексивна («Тетерів») полягає в тому, що педагог у спілкуванні неначе замкнений сам на собі: його мовлення здебільшого монологічне. Розмовляючи, він чує тільки самого себе і ніяк не реагує на слухачів. У діалозі опонентів даремно намагатися вставити репліку, вона просто не буде прийнята. Навіть у спільній трудовій діяльності такий педагог поглинений своїми ідеями й проявляє емоційну глухоту до оточуючих. Практично відсутня взаємодія між учнями і учителями, а навколо останнього утворюється поле психологічного вакууму. Сторони процесу спілкування істотно ізольовані одна від одної, навчально-виховний вплив представлений формально.

Модель гіперрефлексивна («Гамлет») протилежна попередній. Педагог стурбований не стільки змістовним боком взаємодії, скільки тим, як він сприймається оточуючими. Міжособистісні стосунки зводяться ним в абсолют, набуваючи домінуючого значення для нього. Він сумнівається в дієвості своїх аргументів, у правильності вчинків, гостро реагує на нюанси психологічної атмосфери учнів, приймаючи їх на свій рахунок. Такий педагог подібний до оголеного нерва. Загострена соціально-психологічна чутливість педагога приводить його до неадекватних реакцій на репліки й дії аудиторії. У такій моделі поведінки часто кермо влади виявляється в руках учнів, а педагог у відносинах займає ведену позицію.

Модель негнучкого реагування («Робот»). Взаємини педагога з учнями будуються за твердою програмою, де чітко витримуються цілі й завдання заняття, дидактично виправдані методичні прийоми, наявна бездоганна логіка викладу й аргументація фактів, відшліфовані міміка й жести, але педагог не має почуття розуміння мінливих ситуацій спілкування. Ним не враховуються педагогічна дієвість, склад і психічний стан учнів, їх вікові та етнічні особливості. Ідеально сплановане та методично відпрацьоване заняття розбивається об рифи соціально-психологічної реальності, не досягаючи своєї мети. Внаслідок цього спостерігається низький коефіцієнт педагогічної взаємодії.

Модель авторитарна («Я сам»). Навчально-виховний процес цілком фокусується на педагогу. Він — головна і єдина діюча особа. Від нього виходять запитання і відповіді, судження та аргументи. Практично відсутня творча взаємодія між ним і аудиторією. Однобічна активність педагога придушує будь-яку особисту ініціативу з боку учнів, які усвідомлюють себе лише як виконавців, чекають інструкцій до дії. До мінімуму знижується їхня пізнавальна та суспільна активність. Виховується безініціативність учнів, губиться творчий характер навчання, спотворюється мотиваційна сфера пізнавальної діяльності.

Модель активної взаємодії («Спілка»). Педагог постійно перебуває в діалозі з учнями, тримає їх у мажорному настрої, заохочує ініціативу; легко схоплює, зміни в психологічному кліматі колективу та гнучко реагує на них. Переважає стиль дружньої взаємодії зі збереженням рольової дистанції. Виникаючі навчальні, організаційні та етичні проблеми творчо вирішуються спільними зусиллями. Така модель вважається найпродуктивнішою.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Барановська Л.В. Педагогіка та психологія вищої школи: навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня – магістр вищих навчальних закладів. – Київ: Національний авіаційний університет, 2011. - 291с.
2. Вітвицька С.С. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів заочної форми навчання та непедагогічного профілю. – 2 вид. – Житомир: ФОП Левковець Н. М., 2018. – 232 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: практикум: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К.: Слово, 2013. – 447 с.
4. Коваль О. Педагогіка та психологія вищої школи: навчально-методичний комплекс // Навчально-методичний посібник / [О. Є. Коваль]. –Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2016. – 65 с.
5. Погоріла С.Г., Тимчук І.М. Педагогіка і психологія вищої школи. Методичні вказівки для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня – магістр.– Біла Церква, 2018 р. – 37 с.
6. Педагогічні технології: теорія та практика / За ред. М.В. Гриньової. –Полтава, 2014.

Допоміжна

1. Закон України «Про вищу освіту» (ВВР), 2014, № 37-38
2. Бабич, М. and Вітвицька, С. С. (2014) *Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу*. Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном. pp. 77-80.
3. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України [Електронний ресурс]/ Ю.В.Бистрова//Право та інноваційне суспільство: електрон.наук.вид.-2015.-№1(4). - Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>.
4. Барановська Л.В., Погоріла С.Г. Професійно-педагогічна підготовка магістрів економічних спеціальностей. Професійна освіта: андрагогічний підхід. Монографія. кол. авторів; за ред. О.А. Дубасенюк. . – Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2018. . – С.198 – 218.
5. Золотарьова І. М. Конспект лекцій з дисципліни «Психологія і педагогіка вищої школи» (для магістрів денної форми навчання усіх спеціальностей)/ І.М. Золотарьова;Харків.нац. ун-тміськ. госп-ваім. О.М.Бекетова.–Харків: ХНУМГім. О. М. Бекетова, 2017. –36 с.
6. Погоріла С.Г. Тимчук І.М., Ткаченко О.В. Методичні вказівки для виконання позааудиторної роботи з дисципліни «Методика викладання у вищій школі» [для здобувачів другого (магістерського) рівня]. – Біла Церква, 2020 р. – 55 с.
7. Погоріла С.Г. Методичні рекомендації з професійно-педагогічної підготовки магістрів з економіки і підприємництва. Біла Церква, 2014 р. – 70 с.
8. Мойсеюк Неля. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е вид., доповнене і перероблене. – К., 2007. – 656с.
9. Шестоपालюк О.В. Інноваційні моделі навчання в діяльності вищих навчальних закладів / О.В. Шестоपालюк // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. - №3. – С. 118-124.

Нормативна

1. Закон України «Про вищу освіту» (ВВР), 2014, № 37-38
2. Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів/ За ред. проф. М.І.Панова. –Харків: Гриф, 2003.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). –К., 1994.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. –К., 2001

5. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту). Постанова КМ України від 20.01.1998 р. № 65 // Офіційний вісник України. –1998. –№ 3.

Інформаційні ресурси, у т.ч. в мережі Інтернет

1. <http://test.vin.com.ua/>
Тестові методики з психології
2. <http://studme.com.ua/psihologiya/default.htm>
Конспекти лекцій з педагогічної психології.
3. <http://www.libok.net/razdel/67/psihologiya>
Електронна бібліотека libok.net. Книги з психології.
4. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2013_6_9
Всеукраїнський галузевий інформаційний ресурс з питань педагогіки, психології та розвитку освіти / О. Воскобойнікова-Гузєва // Бібліотечний вісник. - 2013. – № 6. - С. 30-31.
5. <https://dspace.nuph.edu.ua/>..
Педагогіка_та_психологія_вищої_школи_Навч_посіб_Зам_19.010.pdf
6. eprints.kname.edu.ua/pdf
Конспект лекцій з дисципліни «Психологія і педагогіка вищої школи» (для магістрів денної форми навчання усіх спеціальностей) / І. М. Золотарьова ; ...
7. Берестова А. Інноваційні технології та методи навчання у професійній освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nadoest.com/innovacijni-tehnologiyi-ta-metodi-navchannya-u-profesijnij-osv>

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К., 1998.
2. Бондар В. Дидактика. – К., 2005.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 316 с.
4. Вітвицька С.С. Соціально-історичні характеристики розвитку вищої педагогічної школи в Україні // С.С. Вітвицька. Основи педагогіки вищої школи. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 212-251.
5. Вітвицька С.С. Студент як об'єкт – суб'єкт педагогічної діяльності // Вітвицька Світлана Сергіївна. Основи педагогіки вищої школи. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – С.98.
6. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 576 с.
7. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. – К.: ІНТЕЛ, 1995. - 166 с.
8. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н.В.Гузій. – К.: ІЗМН, 2000. – 168с.
9. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М., 1990.
10. Кічук Н.В. Творча особистість вчителя: теоретичні засади формування: Навч. посібник. – Ізмаїльський державний педагогічний інститут: МПП «Прантмайстер», 1999 р.
11. Козловська І. Словник-довідник педагога науковця. – Львів: Сполом, 2006. – 74 с.
12. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. – К.: Знання, 2005.
13. Лідерство в малых группах // Психология. Учебник для экономических вузов / Под. общ. ред. В.Н. Дружинина – СПб: Питер, 2000. – 672 с.
14. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посібник. – вид. 5-ге, доповнене і перероблене. – К., 2007. – 656с.
61. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. – К.: Центр навч. літератури, 2009.– 472с.

- 62.Партико Т.Б. Загальна психологія. Академічний курс: Підручник. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. – 416с.
- 63.Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997 – 349 с.
67. Поваренков Ю.П. Диалектика становления профессионала: Психологические основы периодизации профессионализации // Ярославский психологический вестник. – Москва - Ярославль, 1999. - Вып. 1.
68. Подоляк Л.Г., В.І. Юрченко. Психологія вищої школи: Навчальний посібник. – К., 2006. – 320 с.
- 73.Слепкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Для студентів-магістрів. – К.: НПУ, 2000. – 210 с.
76. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник, - К.: Академвидав, 2006.
80. Чернілевський Д.В., Томчук М.І. Педагогіка та психологія вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», 2006. – 402 с.

Навчальне видання

Погоріла Світлана Григорівна
Тимчук Інна Миколаївна

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Методичні вказівки для виконання аудиторної та самостійної роботи для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня. Біла Церква, 2020. 60 с.

Рецензент: Борщовецька В.Д., канд.пед.наук, доцент

Методичні вказівки для виконання аудиторної та самостійної роботи призначені для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня. Практичні завдання для аудиторної та самостійної роботи допоможуть здобувачам систематизувати отримані знання та сприятимуть забезпеченню належного методичного рівня викладання навчальної дисципліни. Термінологічний словник та тестові завдання допоможуть майбутнім науково-педагогічним працівникам оволодіти професійно орієнтованою термінологією.

Підписано до друку 25.02.2020 р. Тираж 20 примірників.
Замовлення № _____ Обсяг 2,5 д.а.

БНАУ, 2020